

Chelchowska, Wanda

Biblioteki pedagogiczne w województwie olsztyńskim w latach 1945-1972

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 117-162

1974

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WANDA CHEŁCHOWSKA

BIBLIOTEKI PEDAGOGICZNE
W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM W LATACH 1945—1972

WSTĘP

Działalność bibliotek pedagogicznych województwa olsztyńskiego nie doczekała się do tej pory poważniejszego opracowania. Jedynie Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie stała się przedmiotem dwóch opracowań z okazji 15- i 25-lecia¹.

Głównym celem niniejszego artykułu jest więc zebranie, uporządkowanie i opracowanie informacji dotyczących rozwoju i dorobku bibliotek pedagogicznych w województwie olsztyńskim omawianego okresu oraz wykazanie, jak dalece nastąpił rozwój organizacyjny sieci różnych typów bibliotek. Artykuł omawia Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką w Olsztynie i 17 pedagogicznych bibliotek powiatowych.

Pod uwagę wzięto następujące sprawy: 1) ilościowy i jakościowy rozwój sieci bibliotek pedagogicznych, bazy lokalowej, nakładów finansowych, warunków materialnych, kadry bibliotekarskiej; 2) wzrost księgozbiorów, liczby czytelników i wypożyczeń, wskaźników zasobności, zasięgu bibliotek i aktywności czytelniczej; 3) formy działalności podstawowej i specjalnej bibliotek w zakresie udostępniania zbiorów i rozwoju czytelnictwa; 4) rola biblioteki wojewódzkiej wobec niższych ogniw w sieci bibliotek pedagogicznych.

W trakcie opracowywania tematu wykorzystano następujące materiały:

Źródła archiwalne. Materiały rękopiśmienne o początkach bibliotek szkolnych, znajdujące się w zbiorach specjalnych Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie, dane dotyczące bibliotek pedagogicznych, będące w dokumentacji Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie. Do Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Olsztynie nie zostały dotychczas przekazane żadne materiały, odnoszące się

¹ *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1961*, Olsztyn 1962; *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1970*. Praca zbiorowa. Olsztyn 1971.

do bibliotek pedagogicznych. Także Archiwum Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie, ze względu na nieuporządkowaną dokumentację, nie mogło być wykorzystane w badaniach.

Materiał archiwalny w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Olsztynie stanowią odpisy sprawozdań statystycznych na arkuszach Głównego Urzędu Statystycznego, odpisy rocznych sprawozdań opisowych z działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie sporządzanych dla Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie, roczne plany pracy bibliotek pedagogicznych województwa olsztyńskiego, kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej z lat 1945—1972, pisma urzędowe przysyłane do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, okólniki, zarządzenia władz i inne, jak protokoły, referaty, ankiety.

Ze źródeł drukowanych wykorzystano *Roczniki Statystyczne*, wydawnictwa książkowe, broszurowe, prasowe, czasopisma, dzienniki urzędowe, dzienniki ustaw. Dla uzupełnienia wyżej wymienionych dokumentów wykorzystano dodatkowo relacje i wspomnienia pracowników bibliotek pedagogicznych. Autorka wykorzystała również własne obserwacje pracy sieci bibliotek pedagogicznych.

W trakcie zbierania materiałów wynikły duże trudności z odzyskaniem i uporządkowaniem dokumentacji bibliotecznej w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej. Dokumentacja ta nie jest ani systematycznie gromadzona, ani właściwie porządkowana.

Szczególnie duże trudności nastroczało skompletowanie sprawozdań opisowych, których brakowało w ogóle (szczególnie z lat pięćdziesiątych), lub częściowo (niektórych stron). Wartość sprawozdań opisowych także przedstawiała się różnie; niejednokrotnie nie pokrywały się z sytuacją faktyczną w danym roku lub ograniczano się w nich do potwierdzenia danych ze sprawozdań dla Głównego Urzędu Statystycznego, bez podania przyczyn wzrostu lub spadku liczb. Stąd wynikała trudność szerszej analizy poszczególnych problemów.

Starano się też zdobyć jak najwięcej najnowszych materiałów porównawczych, dotyczących bibliotek pedagogicznych w innych województwach. Niestety, poza artykułami poruszającymi niektóre problemy pedagogicznych bibliotek wojewódzkich i powiatowych, omówionych w czasopiśmie „Z Doświadczeń Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych”² i kilkoma innymi publikacjami³, brakuje najnowszych danych.

Także w dziedzinie sprawozdawczości i statystyki bibliotecznej nie ma publikacji ciągłej w rodzaju rocznika statystycznego sieci bibliotecznej.

Z tych przyczyn porównanie wyników osiągnięć bibliotek pedagogicznych województwa olsztyńskiego z innymi bibliotekami tego typu w kraju przeprowadzono jedynie na podstawie skąpych danych o bibliotekach, zamieszczonych w *Roczniku Statystycznym Kultury 1971*, w *Roczniku*

² Z Doświadczeń Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych. Roczniki 1—10 z lat 1959—1972, Warszawa. Pismo wydawane przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich.

³ *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Poznaniu 1925—1965*, Warszawa 1965; *40 lat pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Krakowie 1922—1962*, Warszawa 1963; F. Świder, *Biblioteki pedagogiczne województwa rzeszowskiego w latach 1944—1963*, odbitka z „Rocznika Województwa Rzeszowskiego”, t. 4, 1964, ss. 36.

Statystycznym oraz w artykule Emilii Białkowskiej *25 lat bibliotek szkolnych i pedagogicznych*, odnoszącym się do 1968 roku ⁴.

C z ę ś ć I

POWSTANIE I ROZWOJ PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ W OLSZTYNIE

1. ORGANIZACJA PEDAGOGICZNEJ BIBLIOTEKI WOJEWÓDZKIEJ

Pierwszą biblioteką w sieci bibliotek pedagogicznych, zorganizowaną po zakończeniu wojny z myślą o potrzebach czytelniczych nauczycieli Warmii i Mazur, była Centralna Biblioteka Pedagogiczna Kuratorium Okręgu Szkolnego Mazurskiego w Olsztynie. Do jej organizacji Kuratorium przystąpiło jeszcze w grudniu 1945 roku, przydzielając pomieszczenie oraz księgozbiór w liczbie 368 książek pedagogicznych w języku polskim i sporo książek niemieckich ⁵. Na pierwszego kierownika nowo powstałej placówki powołano od 1 stycznia 1946 roku wizytatora Oddziału Kształcenia Nauczycieli Kuratorium Okręgu Mazurskiego mgra Ottona Lipkowskiego, który stał się jej organizatorem i pierwszym pracownikiem. Od 1 lutego 1946 roku dyżury w czytelni chwilowo pełniła nauczycielka Państwowego Liceum Pedagogicznego w Olsztynie. Już w pierwszej połowie listopada tego roku miejscowa prasa donosiła: „Z inicjatywy Kuratorium Okręgu Mazurskiego w Olsztynie powstała w Olsztynie dla nauczycielstwa nowa kulturalna placówka: Centralna Biblioteka Pedagogiczna i Czytelnia. Zawiera ona 611 dzieł w języku polskim treści pedagogicznej, psychologicznej, dydaktycznej itp., a ponadto około 3 tysiące dzieł w języku niemieckim. Czytelnia rozporządza czasopismami, z których nauczycielstwo obok książek może korzystać w poniedziałki, środy i soboty w godz. od 17.00—20.00” ⁶.

W pierwszych miesiącach i latach swego istnienia Centralna Biblioteka Pedagogiczna pracowała w ścisłym powiązaniu z Kuratorium Okręgu Mazurskiego tak pod względem organizacyjnym, jak i gospodarczym. Nie posiadała ona własnego statutu, ani zatwierdzonego regulaminu. Czerpała w swej pracy z doświadczeń ocalałych po wojnie bibliotek o podobnym profilu. Zachował się na przykład w aktach projekt regulaminu Biblioteki Pedagogicznej w Krakowie, na którym wzorowała się Centralna Biblioteka Pedagogiczna w Olsztynie. Biblioteka była utrzymywana całkowicie z funduszków państwowych, rezerwowanych dla niej w budżecie Kuratorium Okręgu Mazurskiego ⁷.

Centralne władze szkolne, podobnie jak Kuratorium, od pierwszych

⁴ E. Białkowska, *Dwadzieścia pięć lat bibliotek szkolnych i pedagogicznych*, Z Doświadczeń Bibliotek Szkolnych i Pedagogicznych, 1970, R. 9, s. 15.

⁵ Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie (dalej PBW), Składnica Akt, t. 1. Odpis pisma z 7 V 1946 do Ministerstwa Oświaty.

⁶ *Biblioteka i czytelnia pedagogiczna*, Wiadomości Mazurskie, 1946, nr 261 z 12 XI.

⁷ L. Turkowski, *Minęło 25 lat*, w: *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1970*, s. 18.

dni istnienia bibliotek pedagogicznych przychodzili im z pomocą organizacyjną. Powołana do życia w 1946 roku Naczelna Dyrekcja Bibliotek opracowała latem 1947 roku obszerną instrukcję dla bibliotek szkolnych i projekt statutu dla okręgowych bibliotek pedagogicznych, stanowiący pierwszą próbę unormowania ich pracy⁸. Na podstawie opracowanych przepisów i wytycznych przekazywanych ustnie na naradach Centralna Biblioteka Pedagogiczna pracowała do 1951 roku; w roku 1951 Ministerstwo Oświaty wydało *Statut Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej*⁹, który zlikwidował niejasną sytuację prawną biblioteki, określił jej rolę i zadania. Statut zniósł dotychczasową nazwę: Państwowa Centralna Biblioteka Pedagogiczna, a ustalił nową: Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka.

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka zachowała charakter biblioteki specjalnej, do której zadań należało: „a) kształtowanie światopoglądu naukowego oraz podnoszenie poziomu ideologicznego i zawodowego nauczycieli i innych pracowników oświatowych, oparte na zasadach marksizmu-leninizmu i pedagogiki socjalistycznej; b) umożliwienie prac naukowo-badawczych z zakresu oświaty i wychowania; c) poradnictwo i instruowanie bibliotekarzy, posiadających księgozbiór z zakresu oświaty i wychowania”¹⁰.

Zadania te Biblioteka realizowała przez gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie książek i wszelkich druków, dotyczących pedagogiki i nauk pokrewnych oraz dyscyplin wiedzy objętych programami szkolnymi.

Statut określił skład i rolę Rady Bibliotecznej. W myśl statutu 3 września 1951 roku dyrektor Biblioteki przedstawił Wydziałowi Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej wniosek o powołanie pierwszej Rady Bibliotecznej w następującym składzie: Edward Pietkiewicz, dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych; Zdzisław Ratyński, kierownik sekcji języka polskiego Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych; Anna Morawska, przedstawiciel Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego w Olsztynie; Janina Woźnicka, nauczycielka Liceum Pedagogicznego w Olsztynie; Zofia Kottik, kierownik sekcji biologii Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych; Jadwiga Lindner, kierownik sekcji języka polskiego Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych¹¹.

Stanowisko kierownika podniósł statut do rangi dyrektora. Określono także bezpośrednią zależność i podporządkowanie służbowe Biblioteki Wydziałowi Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej, a za jego pośrednictwem Ministerstwu Oświaty, które ustalało wysokość budżetu, liczbę personelu, wyrażało zgodę na zaangażowanie dyrektora przez Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej. Jako dokument prawny o bardziej ogólnym charakterze statut nie określał struktury organizacyjnej Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej. Uczynił to dopiero nowy

⁸ F. Świder, op. cit., s. 7.

⁹ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty 1951, nr 10, poz. 116.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Kronika Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie, cz. 1 (1946—1965).

statut z 1969 roku. Początkowo Wydział Oświaty Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej przydzielał potrzebną liczbę etatów, w ramach których dyrektor sporządzał przydział czynności dla każdego pracownika Biblioteki¹².

2. PRACOWNICY

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka od początku swego istnienia borykała się z trudnościami kadrowymi. Olsztyński Okręg Szkolny odczuwał brak nauczycieli, toteż niełatwo było znaleźć kandydatów do pracy w Bibliotece. W okresie 26 lat działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej było w niej zatrudnionych 51 pracowników (45 kobiet i 6 mężczyzn), z których odeszło 34 osoby, tj. prawie 67%. Kierownictwo Biblioteki i dział terenowy nie ulegały tak częstym zmianom personalnym, co zapewniało ciągłość pracy i ułatwiało przewyżczanie trudności, wywołanych okresowym osłabieniem obsady personalnej.

Pracownicy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie w latach 1946—1972.

Dyrektorzy: Otton Lipkowski 1946—1947, Michał Chomin 1946—1952, Anna Morawska 1953—1963, Tadeusz Gączowski 1964—1968, Leonard Turkowski 1969 — do listopada 1973, Marian Filipkowski od 1 listopada 1973.

Bibliotekarze: Maria Arsenicz 1957—1971, Eugenia Banaszkiwicz 1968—1969, Jerzy Boenigk 1962—1963, Zofia Buchartowska 1964—1971, Wanda Chełchowska 1971 — do chwili obecnej, Anastazja Chomin 1947—1960, Janina Cywińska 1958, Taisa Dagieli 1966 — do chwili obecnej, Alina Dziekańska 1955—1958, Elżbieta Dobryłko 1972 — do chwili obecnej, Maria Fajkowska 1963—1965, Hanna Gołaszewska 1962—1963, Maria Grodzicka 1953 — do chwili obecnej (od 1972 na 10 godz.), Halina Jankowska 1964—1967, Irena Jarocka 1961—1962, Helena Kamińska 1950—1965, Helena Kobiak 1958 — do chwili obecnej (z przerwą), Alicja Kopowska 1969 — do chwili obecnej, Barbara Kowalczyk 1969—1970, Renata Kozłowska 1955, Małgorzata Lampart 1952, Jadwiga Lipkowska 1947—1950, Helena Malinowska 1958—1962, Galla Michałowska 1960 — do chwili obecnej (od 1971 na 10 godz.), Antoni Narwoysz 1964—1972, Ewa Ogrodnicka-Szawerdak 1971 — do chwili obecnej, Halina Orzechowska 1952—1960, Barbara Pancelej 1970 — do chwili obecnej, Bogumiła Pieczkun 1969 — do chwili obecnej, Adela Późna 1965—1972, Małgorzata Późna-Rusew 1971 — do chwili obecnej (z przerwą), Irena Sierocińska 1966—1972, Maria Skuryska 1972, Zofia Smołucka 1968 — do chwili obecnej, Maria Sobiech-Bartkiewicz 1961—1965, Natalia Stawecka 1960, Zofia Stempniak 1962—1963, Barbara Strycharska 1970—1971, Maria Sowa 1961, Anna Świerzevska 1969 — do chwili obecnej, Kunegunda Turkowska 1970 — do chwili obecnej (na 10 godz.), Barbara Woźczulanis 1965, Irena Załuska 1967—1968, Hanna Żbikowska 1962—1970, Jadwiga Żugaj 1951—1957, Bogumiła Żurek 1965 — do chwili obecnej.

¹² PBW, Składnica Akt, t. 3. Przydziały czynności dla pracowników Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej (dalej PCBP) w Olsztynie za lata 1946—1952.

Jak wspomniano, organizatorem i pierwszym kierownikiem Biblioteki był mgr Otton Lipkowski, który kierował placówką do 31 sierpnia 1947 roku. Po nim objął kierownictwo Michał Chomin, nauczyciel Liceum Pedagogicznego, zatrudniony w Bibliotece już od 1 listopada 1946 roku w niepełnym wymiarze godzin. Ci dwaj kierownicy włożyli wiele wysiłku w gromadzenie księgozbioru, co w początkowym stadium rozwoju Biblioteki było bodaj sprawą najważniejszą¹³. Z dniem 31 grudnia 1952 roku Michał Chomin na własną prośbę odszedł z Biblioteki, a od 1 lutego 1953 roku dyrektorem została Anna Morawska, dotychczasowy wicedyrektor Liceum Pedagogicznego w Olsztynie. Kierowała placówką do końca 1963 roku, po czym na własną prośbę przeszła na rentę¹⁴.

Przez blisko rok etat dyrektora nie był obsadzony (obowiązki dyrektora w tym okresie pełniła Maria Grodzicka). W listopadzie 1964 roku stanowisko to objął Tadeusz Gączowski, długoletni pedagog, były pracownik Kuratorium, dyrektor Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych, zastępca przewodniczącego Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie. Piątym z kolei dyrektorem został Leonard Turkowski, były nauczyciel Liceum Pedagogicznego w Bartoszycach, redaktor „Głosu Olsztyńskiego”. Stanowisko dyrektora Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej objął 1 września 1969 roku¹⁵.

W pierwszych latach jako bibliotekarzy w Bibliotece Wojewódzkiej zatrudniano w wymiarze kilku godzin tygodniowo nauczycieli z różnych szkół. W okresie kierownictwa Ottona Lipkowskiego pracowała w bibliotece w wymiarze 7 godzin Anastazja Chominowa — nauczycielka Szkoły Podstawowej nr 2 w Olsztynie. Od 1 września 1947 roku rozpoczęła pracę w Bibliotece na pełnym etacie Jadwiga Lipkowska, opłacana z etatu miejscowej szkoły ćwiczeń.

Liczba pracowników nie zwiększała się do 1950 roku. Michał Chomin ciągle ubiegał się w Kuratorium o przydział dodatkowych etatów. W jednym z pism do Kuratorium pisał: „siły pracujące od 1947 r. są te same, jednak praca w latach 1948—1950 w Bibliotece znacznie się wzmożła, wskutek zwiększenia się budżetu na Bibliotekę do 1 300 000 zł [...], w br. [1950] znajdzie się na regałach około 8 tysięcy książek, co daje nieproporcjonalny stosunek ilości pracowników do ilości książek...”¹⁶.

Od 1950 roku nastąpiła istotna zmiana w liczebności i składzie personelu Biblioteki, zaznaczył się systematyczny wzrost liczbowy pracowników, ale wystąpiło też niepożądane zjawisko płynności kadry. Ten stan rzeczy trwał przez całe 26-letnie istnienie Biblioteki. Utało się niesłuszne pojęcie, że praca w Bibliotece to dobrze zasłużony wypoczynek dla nie

¹³ A. Morawska, *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w okresie 15-lecia*, w: *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1961*, ss. 5 n.

¹⁴ Anna Morawska za osiągnięcia w pracy zawodowej i społecznej odznaczona została medalem 10-lecia Polski Ludowej, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotą Odznaką ZNP oraz Złotą Odznaką Honorową „Zasłużonym dla Warmii i Mazur” (*Biblioteki pedagogiczne na Warmii i Mazurach*, Słowo na Warmii i Mazurach, 1963, nr 11 oraz Kronika, cz. 1).

¹⁵ Dyrektor Leonard Turkowski odszedł na emeryturę 1 XI 1973.

¹⁶ PBW, Składnica Akt, t. 1, Pismo z 11 II 1950 do Kuratorium Okręgu Szkolnego w Olsztynie w sprawie przydzielenia etatów do PCBP.

Tabela 1
Pracownicy pedagogiczni zatrudnieni w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w pełnym wymiarze godzin
(stan z 31 XII 1972 r.)

Imię i nazwisko	Rok urodzenia	Wykształcenie	Kwalifikacje bibliotekarskie	Staż pracy	w tym w bibliotece	Stanowisko
W. Chełchowska	1936	wyższe — pedagogika	trzystopniowy kurs bibl.	18	11	kierownik działu gromadzenia
T. Dągiel	1929	średnie pedagog.	2-letni kurs bibl.	26	7	kierownik działu wypożyczeń
E. Dobryłko	1950	wyższe — fil. pol.	bez kwalifikacji	1	1	bibliotekarz
A. Kobiak	1913	SN — jęz. pol.	2-letni kurs bibl.	28	15	bibliotekarz
E. Ogrodnicka	1951	średnie ogólne	studium kulturalno- -oświatowe i bibl.	2	2	bibliotekarz
B. Pieczkin	1937	wyższe — historia	2-letni kurs bibl.	12	4	kierownik działu opracowań
M. Późna-Rusew	1946	wyższe — fil. pol.	bez kwalifikacji	2	2	kierownik czytelní
Z. Smolucka	1936	SN — fil. pol.	2-letni kurs bibl.	19	11	kierownik działu metod.-instruk.
B. Pancielej	1944	WSO — fil. pol.	studium podyplomowe	4	3	kierownik działu opieki nad PBP
A. Świerzewska	1946	wyższe — fil. pol.	2-letni kurs bibl.	4	4	kierownik działu inform. bibliograf.
M. Skurpska	1940	średnie pedagog.	bez kwalifikacji	1	1	bibliotekarz
L. Turkowski	1914	wyższe pedagog.	trzystopniowy kurs bibl.	29	6	dyrektor
B. Żurek	1927	średnie pedagog.	2-letni kurs bibl.	18	8	kierownik działu służby audiowizualnej

Źródło: PBW, Teka Akt Osobowych.

mogących już uczyć w szkole lub pracować w innych placówkach wychowawczych. Dlatego też zatrudniano w Bibliotece przeważnie ludzi starych. Dyrektor Anna Morawska w jednym ze sprawozdań stwierdziła: „Na dzień 1 I 1954 r. zatrudnionych w Bibliotece było 7 osób (same kobiety), w tym 4 osoby zatrudnione mimo przekroczenia wieku i zdolności do pracy”¹⁷. Młodzi, zatrudnieni w Bibliotece, traktowali tę pracę jako okres przejściowy do znalezienia innej. Wpływało na to przede wszystkim wynagrodzenie i jego stawki „administracyjne”, gorsze od wynagrodzenia nauczycieli w szkołach. Również duże wymagania i siedmiogodzinny dzień pracy (od 1 kwietnia 1957 roku sześciogodzinny¹⁸) oraz jeden miesiąc urlopu powodowały ciągle zmiany młodych pracowników, odchodzących do pracy w szkole lub innej placówce.

Obok tych niepożądanych zjawisk nastąpiły w tym okresie także inne, dobre i korzystne w skutkach, a mianowicie stały wzrost liczby pracowników. Już w 1951 roku ich liczba wzrosła z 2 do 4, by z końcem 1955 roku podnieść się do liczby 7, w końcu 1965 roku — 11 i wreszcie w 1972 roku — 16 osób na stanowiskach pracowników pedagogicznych (w tym 3 osoby pracujące po 10 godzin tygodniowo).

W ostatnich dwóch latach kadra pracownicza bardzo się odmłodziła. Na emeryturę odeszło 6 osób (3 z nich pracuje po 10 godz. tygodniowo), a na ich miejsce zatrudniono osoby młode, z ukończonymi studiami wyższymi. Zgodnie z zarządzeniem ministra oświaty z 11 marca 1957 roku w sprawie kwalifikacji bibliotekarzy bibliotek szkolnych i pedagogicznych¹⁹, do Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie przyjmowano w ostatnich latach tylko osoby mające wykształcenie wyższe i kwalifikacje bibliotekarskie lub zobowiązujące się do zdobycia takich kwalifikacji.

Większość pracowników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie posiada zawodowe kwalifikacje bibliotekarskie. Na 13 pracowników pedagogicznych sześć ma ukończony dwuletni kurs Państwowego Ośrodka Kształcenia Korespondencyjnego Bibliotekarzy, jedna — podyplomowe studium bibliotekarskie, jedna osoba — studium kulturalno-oświatowe i bibliotekarskie, jedna — trzystopniowy kurs bibliotekarski, pozostali zobowiązali się do podjęcia studiów bibliotekarskich w najbliższej przyszłości²⁰. Kierownikami poszczególnych działów w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej są osoby posiadające kwalifikacje bibliotekarskie oraz długi staż pracy w Bibliotece.

W myśl statutu Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej i na miarę jej potrzeb w Bibliotece istnieją następujące działy:

- a) gromadzenie zbiorów; b) opracowanie zbiorów; c) wypożyczalnia;
- d) czytelnia; e) informacyjno-bibliograficzny; f) metodyczno-instrukcyjny;

¹⁷ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za I kwartał 1954 r.

¹⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, 1957, nr 3, poz. 33.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Na temat placówek kształcących kwalifikowaną kadre bibliotekarską por. J. Kołodziejska, *Biblioteki publiczne. Główne kierunki rozwoju*, Warszawa 1972, s. 204.

g) opieki nad bibliotekami wchodzącymi w skład resortowej sieci bibliotek pedagogicznych; h) służby audiowizualnej i reprograficznej; i) organizacyjno-administracyjny. Biblioteka nie posiada natomiast działu zbiorów specjalnych.

3. BUDŻET

Od budżetu zależały: liczba pracowników, rozbudowa księgozbioru, rozwijanie czytelnictwa, zaopatrzenie w sprzęt, instruktaż, szkolenie itp. zarówno Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, jak i bibliotek powiatowych, które w latach 1951—1958 były całkowicie finansowane przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką. W pierwszych latach istniała ścisła zależność Biblioteki od Kuratorium pod względem finansowym, przejawiająca się nie wydzielaniem dla niej odrębnego budżetu, lecz realizowaniem jej rachunków z budżetu Kuratorium²¹. Stwarzało to dla Biblioteki wiele kłopotów, powodowało ograniczanie wydatków do minimum, zwłaszcza wydatków personalnych.

Sytuacja finansowa Biblioteki poprawiła się znacznie od 1951 roku, kiedy nastąpiło jej usamodzielnienie budżetowe. Jako odrębna jednostka budżetowa, Biblioteka miała odtąd prawo regulowania wydatków rzeczowych w ramach zatwierdzonego co roku budżetu, który, mimo że wzrastał z każdym rokiem, nie wystarczał na pokrycie wszystkich potrzeb związanych z rozwojem Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej. Na przykład w 1951 roku pierwszy własny budżet Biblioteki wynosił 92 tysiące złotych. Kwota powyższa musiała wystarczyć na wydatki Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej i sześciu zorganizowanych w ciągu roku bibliotek powiatowych. W sprawozdaniach opisowych dyrektorzy niejednokrotnie podkreślali zbyt małą kwotę w budżecie na zakup książek²².

Jak już wspomniano, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka pokrywała całkowicie wszystkie wydatki organizujących się bibliotek powiatowych do 1958 roku, a częściowo jeszcze i w latach następnych. Począwszy od 1960 roku, wydatki na księgozbiór i działalność pedagogicznych bibliotek powiatowych w zasadzie znajdowały pokrycie w budżetach inspektorów szkolnych, lecz z uwagi na to, że w niektórych powiatach bibliotekarzy jeszcze zatrudniano na 1/2 etatu, Biblioteka Wojewódzka prowadziła jednocześnie uzupełniający zakup książek dla pedagogicznych bibliotek powiatowych z własnego budżetu. Wydatkowano na ten cel coraz mniejsze sumy: 70 tysięcy zł w 1960 roku, 50 tysięcy zł w 1962, 3 tysiące zł w 1964²³. Począwszy od roku 1965, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka nie kupowała już żadnych książek dla pedagogicznych bibliotek powiatowych. Wyjątek stanowią *Dzieła Oskara Kolberga*, zaprenumerowane w 1960 roku, oraz wyjątkowo trudno dostępne pozycje, niezbędne w pracy bibliotek powiatowych.

Od 1969 roku budżet Biblioteki szybko wzrastał, przekraczając w 1972

²¹ PBW, Składnica Akt, t. 1, Niektóre odpisy rachunków z lat 1946—1950.

²² PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdania opisowe z pracy PBW za lata 1963, 1964, 1965 i 1966.

²³ M. Arsenicz, *Rozwój pedagogicznych bibliotek powiatowych w województwie olsztyńskim*, w: *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1970*, s. 32.

roku 1 milion zł. W latach tych wydatkowano także największe sumy na zakup książek i czasopism. Pozostaje to w związku z rosnącymi zadaniami Biblioteki i stale wzrastającymi potrzebami czytelniczymi nauczycieli.

4. LOKAL I JEGO URZĄDZENIE

Lokal Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej nigdy nie spełniał wymaganych warunków. Od powstania Biblioteki do marca 1952 roku był on ciasny i niewystarczający. Początkowo Biblioteka mieściła się w pokoju o powierzchni 9,2 m² w budynku Liceum Pedagogicznego przy ul. Pieniężnego 3. W 1948 roku pomieszczenie jej zwiększono do 24 m², dodając jeszcze jeden pokój w tym samym budynku. Sytuacja lokalowa zmieniła się na korzyść dopiero od marca 1952 roku, kiedy to Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką i Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Kadr Oświatowych przeniesiono do budynku przy ul. Artyleryjskiej 1, w którym Biblioteka pozostaje do chwili obecnej. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka otrzymała wtedy do swojej dyspozycji cztery pokoje o łącznej powierzchni 86 m². Dalsza poprawa lokalowa nastąpiła w czerwcu 1955 roku, kiedy Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Kadr Oświatowych po zmniejszeniu gabinetu biologicznego odstąpił Bibliotece pomieszczenie o powierzchni 13,5 m², a w 1958 roku przekazał dodatkowo pomieszczenie na czytelnię i dwa magazyny, zwiększając w ten sposób powierzchnię Biblioteki o dalsze 99,5 m². Jednocześnie Kuratorium 1 września 1958 roku przekazało administrację tego budynku Bibliotece Pedagogicznej. Mieściły się w nim biura Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego, Klub Nauczyciela oraz pięć rodzin lokatorów, z których trzy usunięto dopiero w 1967 roku, pozostałe mieszkają nadal. Od 1 września 1961 roku Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego przeniósł swoje biura na pierwsze piętro, odstępując Bibliotece 41 m² dodatkowej powierzchni. Sala byłego Klubu Nauczycielskiego pozostała nadal w użytkowaniu Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego. W ciągu ostatnich kilku lat sytuacja lokalowa nie zmieniała się, a księgozbiór wzrastał.

Obecnie ciasnota pomieszczeń osiągnęła swój szczyt. Miejsca pracy zostały ścieśnione do maksimum. Powierzchnia magazynowa jest absolutnie wyczerpana, dlatego też dalsze zakupy mogą być czynione tylko kosztem usuwania starych książek, co wymaga dużego nakładu pracy i sprzyja często nieprzemysłanej selekcji księgozbioru. Tylko na magazyn biblioteka potrzebuje 250 m², roczny przyrost księgozbioru wymaga powierzchni 20 m². Biblioteka obecnie dysponuje powierzchnią 345 m² na magazyn, wypożyczalnię, czytelnię, pracownię biblioteczne, pomieszczenia administracyjne i gospodarcze oraz korytarze. Zgodnie z normami, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka powinna w obecnej chwili posiadać pomieszczenie czterokrotnie większe.

Kilkuletnie uciążliwe zabiegi, mające na celu przekwaterowanie lokatorów z budynku Biblioteki, nie odniosły skutku. Ponadto Zarząd Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego zajmuje nadal salę wykorzystywaną na narady, której użytkowanie przez osoby postronne wyklucza możliwość pełnego zabezpieczenia majątku bibliotecznego. Starania czynione

w sprawie budowy nowego gmachu dla Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej doprowadziły wprawdzie do konkretnych decyzji, lecz jest to sprawa co najmniej kilku lat²⁴.

W takiej sytuacji wypełnianie funkcji wynikających z najnowszych założeń polityki oświatowej i ustawicznego kształcenia nauczycieli wydaje się nieco problematyczne.

Jeśli chodzi o zaopatrzenie Biblioteki w niezbędny sprzęt, to było ono i nadal jest wystarczające. W latach 1969—1972 jej wnętrza zostały odnowione i wyposażone w nowoczesny sprzęt, jak na przykład w metalowe regały, gabloty wystawowe, dodatkowe szafy katalogowe, regały na czasopisma i inne. Ponadto Biblioteka otrzymała środki audiowizualne, takie jak magnetofony, gramofon stereofoniczny, rzutniki, kilka aparatów radiowych, aparat fotograficzny z kompletem przyrządów dodatkowych oraz płyty gramofonowe i komplety płyt do nauki języka polskiego i języków obcych.

5. KATALOGI

Kierownictwo Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej i władze nadrzędne zdawały sobie doskonale sprawę z potrzeby opracowania katalogów. Już na konferencji kierowników Państwowych Centralnych Bibliotek Pedagogicznych w Warszawie w dniach 25, 26 i 27 maja 1950 roku poświęcono tej sprawie wiele uwagi²⁵, stąd w planach pracy na lata 1950, 1951 i 1952 między innymi przewidywano: 1) klasyfikację książek pod względem treści, układanie katalogu alfabetycznego i działowego; 2) sporządzenie katalogów rzeczowych z dziedziny wychowania i nauczania; 3) dalsze opracowanie katalogu wewnętrznego.

W pierwszych latach swego istnienia Biblioteka prowadziła tylko katalog alfabetyczny autorski. W maju 1950 roku Główny Instytut Dokumentacji Naukowo-Technicznej wydał schemat klasyfikacji dziesiętnej i wówczas przystąpiono do sporządzania katalogu rzeczowego²⁶. Jednakże z powodu szczupłości kadr pracowniczych oraz braku odpowiednich kwalifikacji, żmudna i czasochłonna praca nad katalogiem rzeczowym posuwała się powoli. Został on kompletnie i szczegółowo opracowany dopiero w latach 1960—1965²⁷. Od tego czasu jego podstawowy układ nie zmienił się. Mimo jednak jak najpełniejszego zastosowania symboli dziesiętnych, coraz więcej nowych wydawnictw nie znajdowało znaków klasyfikacyjnych adekwatnych do swej treści. Mnóstwo nowych zagadnień, zwłaszcza w naukach humanistycznych, domagało się uwypuklenia i ukazania w katalogu. Próbowano więc ogólne symbole dziesiętne uzupełniać szczegółowymi określeniami własnymi, jako dodatek do zbyt ogólnego znaku cyfrowego. Ta dwoistość metody klasyfikowania była niewątpliwym utrud-

²⁴ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za 1972 r., s. 1.

²⁵ PBW, Składnica Akt, t. 1, Pismo Ministerstwa Oświaty z 15 IV 1950 w sprawie konferencji Centralnych (Okręgowych) Bibliotek Pedagogicznych.

²⁶ PBW, Kronika, cz. 1.

²⁷ PBW, Składnica Akt, t. 5, Sprawozdanie opisowe działu gromadzenia i opracowania zbiorów za lata 1960—1965.

nieniem dla pracowników tego działu, niemniej służyła bardziej logicznej, przejrzystej konstrukcji katalogu. Praktyka dowiodła słuszności zastosowanego rozwiązania.

W 1969 roku Centralny Instytut Informacji Naukowo-Technicznej i Ekonomicznej wydał *Uniwersalną Klasyfikację Dziesiątą*, która została przyjęta w katalogach Biblioteki Pedagogicznej. Innych uzupełnień do klasyfikacji nie wprowadza się, chociaż niektóre działy tego wymagają. Objętość obecnego katalogu rzeczowego jest pokaźna. Składa się on ze 144 szufladek, wypełnionych dość ciasno kartami.

W ślad za katalogiem rzeczowym i alfabetycznym przystąpiono w 1955 roku i w latach następnych do wykonywania dalszych: zagadnieniowego, księgozbioru podręcznego i czasopism. Pierwszy z nich powstał w ścisłym związku z utworzeniem działu bibliograficznego. Dalsze katalogi — księgozbioru podręcznego (alfabetyczny i rzeczowy) i czasopism — wprowadzono w związku z utworzeniem w 1958 roku czytalni, do której włączono bogaty księgozbiór podręczny²⁸. Katalog czasopism wprowadzono stosunkowo najpóźniej, bo w latach sześćdziesiątych. Obydwa te katalogi są prowadzone do chwili obecnej i stale uzupełniane.

6. KSIĘGOZBIÓR

Księgozbiór Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej powstał głównie z własnych zakupów, a także ze znacznych w początkowym okresie przydziałów Ministerstwa Oświaty (znalazły się wśród nich lektury szkolne wydane w Moskwie przez Związek Patriotów Polskich), Kuratorium Okręgu Szkolnego, Związku Nauczycielstwa Polskiego, Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych. Wspomnieć też należy gratisy Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych, dary szkół, instytucji i nauczycieli.

Na szczególne podkreślenie zasługuje wysiłek pierwszych kierowników Biblioteki — Ottona Lipkowskiego i Michała Chomina, włożony w gromadzenie księgozbioru. Otton Lipkowski każdy wyjazd służbowy do Warszawy wykorzystywał równocześnie na zakupy książek. W tym okresie zdobyto takie dzieła, jak na przykład *Wielka Literatura Powszechna*, *Wielka Historia Powszechna*, *Polska. Jej dzieje i kultura*, *Historia Wychowania* Stanisława Kota i inne. Michał Chomin niestrudzenie zabiegał również o zwiększenie księgozbioru, zwłaszcza pozycji o tematyce regionalnej, co nie było w ówczesnych warunkach rzeczą łatwą²⁹. Ponadto w dniu 14 marca 1949 roku Michał Chomin przejął bibliotekę likwidującego się Liceum Mazursko-Warmińskiego, wzbogacając księgozbiór Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej o 680 woluminów z dziedziny pedagogiki i nauk pokrewnych.

Kierownictwo Biblioteki zabezpieczyło przed zniszczeniem także około 3 tysięcy woluminów w języku niemieckim, wśród nich wielotomową encyklopedię pedagogiczną, książki z zakresu wychowania i nauczania oraz inne, jak na przykład *Życie zwierząt* Brehma. Książki niemieckie

²⁸ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za 1959 r.

²⁹ *Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie 1946—1970*, s. 17.

poddano selekcji i nieprzydatne w Bibliotece Pedagogicznej przekazano w 1951 roku do centralnych bibliotek naukowych³⁰.

W 1950 roku na polecenie Ministerstwa Oświaty włączono księgozbiory ośrodków dydaktyczno-naukowych i wydziałów Kuratorium do inwentarza Centralnej Biblioteki Pedagogicznej³¹. Tą drogą Biblioteka uzyskała ponad 1 tysiąc woluminów.

Poza darami, przekazywanymi Bibliotece drogą likwidacji niektórych punktów, wpływały również książki od osób prywatnych, na przykład 10 stycznia 1946 roku repatrianci z Wilna przekazali jako dar dla Biblioteki 52 książki. W tej liczbie 26 książek pedagogicznych pochodziło od nauczycielki Władysławy Rostowskiej. Nauczyciel Antoni Narwoysz, późniejszy pracownik Biblioteki, przekazał również w darze swój księgozbiór liczący 76 książek. 15 marca 1950 roku Publiczna Szkoła Powszechna w Hławie przekazała dla Państwowej Centralnej Biblioteki Pedagogicznej w Olsztynie 10 książek dotyczących historii Polski³².

Tabela 2

Wzrost księgozbioru w latach 1946—1953

Rok	Liczba woluminów i tomów	Wzrost księgozbioru w % w porównaniu do roku poprz.
1945	368	×
1946	698	89
1947	918	31
1948	1 418	54
1949	5 500 *	288
1950	8 507	54
1951	9 620	65
1952	9 960	3
1953	12 620	27

* W tej liczbie 2300 książek niemieckich.

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Odpisy sprawozdań dla GUS oraz sprawozdania opisowe z działalności Biblioteki Pedagogicznej za lata 1945—1953.

W ciągu 5 lat istnienia Biblioteka zgromadziła na koniec grudnia 1950 roku 8507 woluminów, z czego 6200 książek zinwentaryzowano i opracowano, zaś około 2300 woluminów pozostało niezainwentaryzowanych. Z opracowanych książek 5560 stanowiły dzieła pedagogiczne i naukowe z innych dziedzin oraz około 700 pozycji z beletrystyki. Ponadto Biblioteka posiadała jeszcze 1500 woluminów w języku niemieckim, 100

³⁰ PBW, Składnica Akt, t. 9, Sprawozdanie z wykonania planu pracy PBW za II kwartał 1951 r.

³¹ PBW, Składnica Akt, t. 1, Pismo Ministerstwa Oświaty z 24 I 1950, nr NDB/P-197/50.

³² PBW, Składnica Akt, t. 1, Niektóre wykazy książek przekazanych dla PCBP drogą darów.

w języku rosyjskim i 10 w języku francuskim. Zgromadziła 12 roczników (woluminów) czasopism, w tym 4 pedagogiczne³³. Napływające do Biblioteki książki wpisywano do księgi inwentarzowej, a następnie oddawano do oprawy w Zakładzie Introligatorskim Józefa Rymkiewicza w Olsztynie przy ul. Św. Barbary 5.

Gromadzenie księgozbioru wyraźnie się poprawiło od momentu usamodzielnienia budżetowego Biblioteki w 1951 roku, ale i w latach pięćdziesiątych obok zakupów własnych księgozbiór Biblioteki zwiększały w dalszym ciągu wpływy z innych źródeł. W latach 1952—1954 wszystkie biblioteki pedagogiczne w kraju przyjęły księgozbiory ośrodków doskonalenia kadr oświatowych, a w 1957 roku na podstawie uchwały Związku Nauczycielstwa Polskiego i za zgodą Centralnej Rady Związków Zawodowych również biblioteki Związku Nauczycielstwa Polskiego weszły w skład księgozbioru bibliotek pedagogicznych³⁴. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w 1952 roku przyjęła księgozbiory poszczególnych sekcji Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych w liczbie 6 tysięcy woluminów. W tym samym roku otrzymała trzy przesyłki po 22 komplety książek z zakupu centralnego w ramach akcji „Sp. Bibl.”, stanowiące księgozbiór ze specjalnych kredytów Rządu, wysyłany do bibliotek powszechnych, szkolnych, społecznych, związków zawodowych oraz innych resortów³⁵. Był on nieodpowiedni zarówno pod względem dystrybucji, jak i jakości książek, chociaż to drugie zależało od rynku wydawniczego. W wyniku tego zakupu trafiło do bibliotek powiatowych wiele pozycji nieprzydatnych tak pod względem środowiska czytelniczego, jak i poziomu czytelnika. Dyrektor Anna Morawska pisała: „książki te stały się tzw. cegłami w naszych bibliotekach [...] słabe artystycznie, merytorycznie dalekie od naszych zainteresowań. Wszystko to zniechęcało czytelnika”³⁶.

Podobnie nieciekawy księgozbiór musiały biblioteki pedagogiczne przejąć w 1957 roku z bibliotek Związku Nauczycielstwa Polskiego. „Akcja napotykała na duże trudności z powodu braku miejsca jak też ze względu na małą atrakcyjność księgozbiorów”³⁷. We wrześniu 1960 roku Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka otrzymała jeszcze w ramach przydziału centralnego 60 paczek z książkami w języku ukraińskim. Po zinventoryowaniu i opracowaniu 300 książek z tego przydziału, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka otrzymała polecenie z Kuratorium przesłania otrzymanych książek do szkół z ukraińskim językiem nauczania³⁸. Ostatnim z większych darów dla Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej był księgozbiór Okręgowego Ośrodka Szkolnictwa Zawodowego w liczbie

³³ PBW, Składnica Akt, t. 1, Odpis pisma do Państwowego Przedsiębiorstwa Kolportażu „Ruch” w Olsztynie z 26 I 1950. W 1950 r. PCBP prenumerowała czasopisma: „Odra”, „Odrodzenie”, „Kuznica”, „Twórczość”, „Problemy”, „Wiedza i Życie”, „Życie Szkoły”, „Nowa Szkoła”, „Praca Szkolna”, „Nowe drogi”, „Polonistyka”, „Język Polski”, „Polska i Świat Współczesny”.

³⁴ E. Białkowska, op. cit., s. 30.

³⁵ PBW, Składnica Akt, t. 1, Pismo Centralnego Zarządu Bibliotek z 12 III 1952.

³⁶ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za 1960 r.

³⁷ Kronika, cz. 1.

³⁸ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za 1960 r.

1420 woluminów, przekazany we wrześniu 1961 roku. Z przejętego księgozbioru uzupełniono dział nauk technicznych, który dotychczas należał do najsłabiej rozbudowanych.

Mimo że w ciągu dalszych 11 lat księgozbiór omawianej Biblioteki wzrósł trzykrotnie, to jednak nie zawsze potrzeby czytelnicze nauczycieli były w pełni zaspokajane. Obok ciągłego wzrostu, księgozbiór Biblioteki ulegał kilkakrotnej gruntownej selekcji w związku z zarządzeniami Ministerstwa Oświaty, podczas których wycofywano pozycje zdezaktualizowane. Na przykład w 1953 roku wycofano z księgozbioru Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej 199 książek pedagogicznych, w roku 1954 — 103 książki pedagogiczne, a z pedagogicznych bibliotek powiatowych — 138 książek pedagogicznych³⁹. A oto jak scharakteryzowała ten okres dyrektor Anna Morawska: „Na 43 315 tomów ogółem (PBW i PBP) tylko 9,5 tysięcy to książki z pedagogiki i psychologii, co stanowi zaledwie około 22⁰/. Książek z literatury pięknej 20⁰/ i z działu polityczno-społecznego i innych dziedzin 56⁰/. Czym należy tłumaczyć tak niski procent książek pedagogicznych w bibliotekach tego typu? Taki stan nie jest wynikiem zaniedbań ze strony kierownictwa Biblioteki Wojewódzkiej, ale niezwykle małej produkcji wydawniczej z tej dyscypliny oraz wycofania 173 tytułów książek tzw. pedagogiki burżuazyjnej”⁴⁰.

Jeśli chodzi o zakupy własne, to do 1960 roku gromadzono przede wszystkim dzieła z zakresu marksizmu, filozofii, pedagogiki i psychologii oraz dyscyplin uwzględnianych w programach szkolnych, jak polonistyka, geografia, historia, matematyka i nauki przyrodnicze. W latach następnych zaczęto rozbudowywać działy historii sztuki, filologii obcej, a od kilku lat, uwzględniając narastające potrzeby czytelnicze studiujących na wyższych uczelniach nauczycieli i innych czytelników, przystąpiono do tworzenia dodatkowych działów ekonomii i socjologii. W tym samym okresie systematycznie kompletowano roczniki czasopism, których liczbę znacznie powiększono dzięki darom różnych instytucji, przydziałom z Kuratorium oraz wpływom z likwidującego się Studium Nauczycielskiego w Ostródzie⁴¹.

W latach pięćdziesiątych notowano niewielki przyrost książek pedagogicznych i pokrewnych (24⁰/). Natomiast zasób literatury pięknej stanowił tylko o 1⁰/ mniej od pedagogicznej, co nie było zjawiskiem prawidłowym.

W latach sześćdziesiątych obserwuje się systematyczny wzrost księgozbioru, przede wszystkim wzrastał procent dzieł z pedagogiki i nauk pokrewnych oraz z innych dyscyplin wiedzy.

Na dzień 31 grudnia 1972 roku księgozbiór Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej osiągnął 59 405 książek wartości 1 456 901 zł oraz 3191

³⁹ PBW, Składnica Akt, teczka: Pisma poufne, Protokoły z wykazem książek wycofanych.

⁴⁰ PBW, Składnica Akt, t. 8, Referat A. Morawskiej pt. *Zadania bibliotek pedagogicznych w podnoszeniu poziomu zawodowego i intelektualnego nauczycieli*, ogłoszony 14 III 1957 dla kierowników sekcji Wojewódzkiego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych i Powiatowego Ośrodka Doskonalenia Kadr Oświatowych.

⁴¹ PBW, Składnica Akt, t. 5, Protokoły przekazania czasopism PBW przez Studium Nauczycielskie w Ostródzie.

Tabela 3

Wzrost księgozbioru w latach 1954—1972

Rok	Książki						
	Ogółem	pedagogiczne i z nauk pokrewnych		naukowe z innych dziedzin		literatu a piękna	
		w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %
1954	14 832	3 600	24	7 532	51	3 700	25
1955	16 802	4 140	24,6	8 782	52	3 880	23
1956	18 622	4 520	24	9 867	53	4 233	23
1957	20 348	4 870	24	10 843	53	4 635	23
1958	22 030	5 953	27	11 142	50,6	4 935	22,4
1959	24 039	6 315	26	12 480	52	5 244	22
1960	25 962	6 843	26	13 330	51,7	5 786	22,3
1961	27 923	7 333	26	14 487	52	6 103	22
1962	31 421	8 300	26,4	16 610	52,6	6 511	21
1963	33 526	8 970	27	17 835	53	6 721	20
1964	36 443	9 817	27	19 465	53,4	7 161	19,6
1965	38 500	10 457	27	20 539	53,6	7 504	19,4
1966	40 878	11 078	27	21 980	54	7 820	19
1967	43 508	12 048	27,7	22 080	53,3	8 380	19
1968	46 831	13 348	29	25 833	53	8 650	18
1969	50 125	14 271	28,5	26 905	52,5	8 943	18
1970	51 925	15 197	29	27 187	52,7	9 541	18,3
1971	56 311	16 397	29	29 553	52,6	10 361	18,4
1972	59 405	17 735	30	30 583	52	11 097	18

Zródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania statystyczne dla GUS oraz sprawozdania opisowe z działalności PBW za lata 1954, 1957—1966, 1969—1972.

roczników czasopism (oprawionych) wartości 257 470 zł. Średni roczny przyrost księgozbioru w ostatnich kilku latach wynosił ponad 3 tysiące woluminów. Trzecia część nabytków przypadała na pedagogikę i nauki pokrewne. Mimo to literatura pedagogiczna stanowi nadal niezbyt dużą część księgozbioru, bo 17 735 woluminów (30⁰/₀). Odliczając 11 097 woluminów (18⁰/₀) literatury pięknej, resztę (52⁰/₀) stanowią książki naukowe i popularnonaukowe, wśród których na czoło wybijają się literatura społeczno-polityczna, ciesząca się ostatnio coraz większym powodzeniem.

Aktualnie głównym źródłem powiększania się księgozbioru jest zakup bieżący w księgarniach Domu Książki, na międzynarodowych targach książki, w antykwariatach Domu Książki oraz na aukcjach bibliofilskich. Doboru księgozbioru dokonuje się zgodnie z odpowiednim punktem statutu, ponadto według wskazań Ministerstwa Oświaty, biorąc pod uwagę

Tabela 4

Prenumerata czasopism w latach 1954—1972

Rok	Czasopisma (roczniki) w woluminach	Liczba tytułów abonowanych czasopism	Pedagogicznych	
			w języku polskim	w językach obcych
1954	102	.	29	23
1955	237	100	29	18
1956	380	100	29	18
1957	486	92	27	10
1958	770	85	31	10
1959	907	85	31	10
1960	1015	93	31	10
1961	1140	103	30	10
1962	1260	106	30	12
1963	1388	114	37	13
1964	1521	104	32	16
1965	1679	104	32	16
1966	1809	109	39	14
1967	2031	121	40	14
1968	2184	120	41	17
1969	2385	130	62	17
1970	2687	164	54	17
1971	2924	180	54	19
1972	3191	214	80	32

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania statystyczne dla GUS oraz sprawozdania opisowe z działalności PBW za lata 1954, 1957—1966, 1969—1972.

programy nauczania. Kompletuje się więc książki, poza pedagogiką i naukami pokrewnymi, również z dziedziny techniki, zagadnień politycznych i społecznych oraz wydawnictwa regionalne (po kilka egzemplarzy), a także literaturę piękną pisarzy Warmii i Mazur (po dwa egzemplarze). Ponadto Biblioteka zaopatruje się w podręczniki do wszystkich typów szkół i do wszystkich przedmiotów. Stan podręczników na koniec 1972 roku wynosił 1034 woluminy. Zakupuje się również opracowania pomocnicze dla uczniów i nauczycieli z literatury naukowej i popularnonaukowej oraz pomoce metodyczne (albumy, płyty, ostatnio przezroczka i mapy). Przy zakupach uwzględnia się także lektury obowiązkowe.

Mając ponadto za zadanie — zgodnie ze statutem — instruowanie podległych Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej bibliotekarzy szkolnych i pedagogicznych, Biblioteka gromadzi lekturę i pomoce związane z pracą bibliotekarza. Bierze się również pod uwagę kwerendy czytelników. Biblioteka prowadzi kartotekę pozycji wybranych do zakupu i na

tej podstawie zamawia się książki w księgarni. W zakupie bieżącym stosuje się wieloegzemplarowość. Dzieła pedagogiczne nabywa się w liczbie 3—6 egzemplarzy, zaś książki pomocnicze dla nauczycieli po 6—9 egzemplarzy. Okazało się, że liczba zakupywanych książek pedagogicznych jest niewystarczająca, gdyż zapotrzebowanie na nie jest przynajmniej trzykrotnie większe. Zestaw do zakupu opracowuje kierownik działu gromadzenia księgozbioru, z tym że *Zapowiedzi Wydawnicze* przeglądają kierownicy poszczególnych działów i wpisują proponowaną przez siebie liczbę egzemplarzy danego tytułu. Ostateczna decyzja i aprobatą należy do dyrektora Biblioteki.

Biblioteka prenumeruje ponadto prawie wszystkie czasopisma pedagogiczne w języku polskim i wiele czasopism naukowych z różnych dziedzin wiedzy, związanych z nauczaniem poszczególnych przedmiotów w szkole, a także sporo czasopism pedagogicznych i innych w językach obcych. Na 214 tytułów czasopism zaprenumerowano w 1972 roku: czasopism krajowych — 182 tytuły, czasopism zagranicznych — 32 tytuły, w tym czasopism radzieckich — 28 tytułów, czasopism niemieckich — 3 tytuły, francuskich — 1 tytuł. Rozwój prenumeraty czasopism obrazuje tabela 4.

7. CZYTELNICZY

W 1950 roku w szkołach wszystkich typów województwa olsztyńskiego uczyło ponad 3 tysiące nauczycieli, wśród których około 64% stanowili nauczyciele niewykwalifikowani. Przed władzami oświatowymi na Warmii i Mazurach stało poważne zadanie organizowania doksztalania nauczycieli pracujących. Studia nauczycielskie, rejonowe komisje kształcenia nauczycieli i inne formy doksztalania nie mogłyby funkcjonować bez czynnego udziału samych nauczycieli, bez samodzielnej pracy samokształceniowej, która stanowi ważne ogniwo w procesie doksztalania. Na sesjach przekazywano pewne kompendium wiedzy pedagogicznej i ogólnej, reszta pracy i wyniki zależały od nauczyciela. Spowodowało to wzrost zapotrzebowania na książki z zakresu pedagogiki, psychologii, dydaktyki i inne.

Pierwszymi czytelnikami Biblioteki Pedagogicznej byli nauczyciele Szkoły Ćwiczeń i Liceum Pedagogicznego w Olsztynie oraz uczniowie tegoż Liceum. Powoli liczba czytelników wzrastała, przybywali nauczyciele doksztalający się na różnego rodzaju kursach. Formy pracy z czytelnikiem przedstawiały się niezbyt skomplikowanie — ograniczały się do wypożyczeń, ale już i w tym okresie szukano drogi do czytelnika. Dyrektor Michał Chomin wygłaszał prelekcje na konferencjach nauczycielskich i w klasach licealnych na temat kultury czytelniczej⁴². Od pierwszych dni pracy Biblioteki wysyłano książki w teren na zamówienie listowne. Zamówienia na książki i podręczniki zgłaszali indywidualni czytelnicy, jak również szkoły i instytucje⁴³. W roku 1946 drogą korespondencyjną wypożyczono 32 książki, w 1947 — 40, w 1949 — 50, a w 1950 roku już

⁴² A. Morawska, op. cit., s. 6.

⁴³ PBW, Składnica Akt, t. 1, Zamówienia na książki kierowane do PCBP w Olsztynie.

tylko 5. „Wypożyczenie o 45 książek mniej należy tłumaczyć powstawaniem ośrodków dydaktyczno-naukowych i gromadzeniem przez nich własnych księgozbiorów”⁴⁴.

Dane liczbowe tabeli 5 wskazują na intensywny wzrost liczby czytelników i wypożyczeń. Liczba korzystających z księgozbioru Biblioteki Pedagogicznej przekraczała 100% w porównaniu do każdego poprzedniego roku. W 1950 roku z Centralnej Biblioteki Pedagogicznej w Olsztynie korzystało ponad 14% nauczycieli województwa.

Tabela 5
Czytelnictwo w latach 1946—1950

Rok	Czytelnicy	Wypożyczenia	Wzrost liczby czytelników w % w porównaniu do roku poprzedniego
1946	34	205	×
1947	74	450	117
1948	159	960	114
1949	324	1 911	103
1950	430	2 837	32

Zródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Odpis zestawienia statystycznego czytelników i wypożyczeń do 1950 roku.

W pierwszych latach istnienia Biblioteki zasadniczy zespół czytelniczy tworzyli, obok pracowników Kuratorium Okręgu Szkolnego, nauczyciele Olsztyna i najbliższych okolic tego miasta. Z biegiem czasu rozszerzał się zasięg Biblioteki i rosła liczba czytelników z terenu całego województwa. Wpłynęło na to między innymi organizowanie nowych placówek oświatowych, w których Biblioteka znalazła naturalnych sprzymierzeńców⁴⁵. W roku 1951 powołano ośrodki doskonalenia kadr oświatowych. Biblioteka i ośrodki miały zbieżne cele, a mianowicie upowszechnianie książek i czasopism niezbędnych w pracy nauczyciela. Współpracę ułatwiało przeniesienie w 1952 roku Biblioteki do wspólnego budynku z Wojewódzkim Ośrodkiem Doskonalenia Kadr Oświatowych.

Zorganizowane w roku 1954 w Olsztynie Studium Nauczycielskie wydatnie wpłynęło na zwiększenie się liczby czytelników. Zarówno nauczyciele, jak i studenci Studium Nauczycielskiego znaleźli w bibliotekach pedagogicznych pomoc w zdobywaniu i podnoszeniu swoich kwalifikacji. Obok nauczycieli i pracowników administracji szkolnej, czytelnikami Biblioteki stawali się pracownicy różnych placówek oświatowych i wychowawczych, osoby przygotowujące się do zawodu nauczycielskiego i częściami młodzież ostatnich klas szkół średnich.

Zwiększyły się również możliwości propagowania czytelnictwa, bowiem w 1958 roku rozpoczęły działalność wydziały pedagogiczne Związku

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ A. Morawska, op. cit., s. 7.

Nauczycielstwa Polskiego, które zajęły się organizowaniem konferencji rejonowych. Biblioteka Pedagogiczna poprzez udział w konferencjach mogła propagować czytelnictwo wśród nauczycieli, zwłaszcza pracujących na wsi. Od 1960 roku Biblioteka stała się niezbędnym warszatem pracy okręgowych ośrodków metodycznych. Organizowane przez poszczególnych kierowników sekcji konferencje przedmiotowe stworzyły i tu możliwości popularyzowania literatury pedagogicznej i innej. Mimo sprzyjających warunków wskaźnik zasięgu Biblioteki był stosunkowo niski i kształtował się w granicach 40—55⁰/₀. W 1957 roku Biblioteka obejmowała 40⁰/₀ nauczycieli, w 1958 — 44⁰/₀, w 1959 — 52⁰/₀, a w 1960 — 55⁰/₀ nauczycieli. Liczba wypożyczeń przypadająca na 1 czytelnika w latach 1950—1957 wahała się w granicach 7 książek. Dopiero w 1958 roku wzrosła, osiągając 10 wypożyczeń na czytelnika, w 1959 roku — 12 i w 1960 roku — 14,7

Tabela 6
Czytelnicy i wypożyczenia w latach 1951—1960
(stan z 31 XII każdego roku)

Rok	Liczba czytelników	Liczba wypożyczeń
1951	611	3 100
1952	490	2 800
1953	540	3 153
1954	910	6 560
1955	1 040	7 990
1956	1 202	9 764
1957	1 499	9 452
1958	980	10 540
1959	1 069	16 632
1960	1 176	17 395

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania dla GUS oraz sprawozdanie opisowe z działalności PBW z lat 1951—1960.

wypożyczeń⁴⁶. Niewątpliwie wpłynęło na to zatrudnienie od dnia 1 września 1958 roku przez Inspektorat Oświaty powiatu olsztyńskiego bibliotekarza na pół etatu, który, posługując się księgozbiorem Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, propagował czytelnictwo w tym powiecie przez organizowanie ruchomych punktów bibliotecznych, związanych z działalnością konferencji rejonowych⁴⁷.

Pomimo że liczba czytelników z każdym rokiem wzrastała, nie objęła

⁴⁶ PBW, Składnica Akt, t. 8, Sprawozdanie opisowe z działalności PBW z lat 1957—1960.

⁴⁷ Ibidem. Sprawozdanie opisowe z działalności PBW za 1958 r.

wszystkich nauczycieli. Dyrektor Anna Morawska wyjaśniła to następująco: „Wynika to przede wszystkim z braku tradycji czytelniczych w pewnych środowiskach z jednej strony, a z drugiej — słabe, jak na te warunki, obsady stanowisk bibliotekarzy, którzy mają specjalnie trudne zadanie do spełnienia: przełamanie bierności, braku zainteresowania literaturą [...]. Często wiezie się na konferencję rejonową sporą paczkę książek, a zdarza się, że zabiera się je prawie wszystkie z powrotem, bo nie było chętnych na wypożyczenie. W takich przypadkach bibliotekarz choćby o wybitnych walorach osobistych też niczego nie dokaże, bo potrzebne tu współdziałanie wszystkich czynników zainteresowanych czytelnictwem nauczycieli⁴⁸.”

W latach sześćdziesiątych widać systematyczny wzrost liczby czytelników, a tym samym zasięgu działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej. W 1972 roku liczba czytelników przekroczyła 3 tysiące, a ilość wypożyczeń 47 tysięcy woluminów. Czynnikiem przyciągającym i mobilizującym czytelników był stały i znaczny wzrost księgozbioru, poprawa jego jakości, coraz bogatsze komplety periodyków, wysoki poziom udzielanych informacji i porad oraz wzmoczenie wypożyczeń korespondencyjnych i międzybibliotecznych. Na rozwój czytelnictwa wpłynęło oczywiście stałe zwiększanie się licznej obecnie rzeszy nauczycieli dokształcających się w studiach nauczycielskich lub studiujących na wyższych uczelniach.

Statut z 1969 roku stwierdza, że „biblioteka dostępna jest dla nauczycieli, pracowników naukowych oraz pracowników kulturalno-oświatowych”, a „na warunkach określonych regulaminem biblioteki ze zbiorów bibliotecznych mogą również korzystać osoby przygotowujące się do zawodu nauczycielskiego oraz osoby prowadzące działalność pedagogiczną”. Wychodząc z tego założenia, Biblioteka rozszerzyła grono czytelników na studentów Wyższej Szkoły Nauczycielskiej i częściowo Wyższej Szkoły Rolniczej, kadre oficerską i podoficerską Ludowego Wojska Polskiego i Milicji Obywatelskiej, działaczy komitetów opiekuńczych, a także na wszystkich zainteresowanych lekturą z dziedziny pedagogiki i nauk pokrewnych.

Jednocześnie udostępnia się księgozbiór w czytelni dla uczniów starszych klas szkół średnich, poszukujących materiałów do tematów syntetycznych i rozszerzających zdobytą wiedzę z literatury, historii, wiedzy o Polsce i świecie oraz własnym regionie. Inspirują ich wykładowcy, pragnący przyzwyczaić wychowanków do samodzielnej pracy i korzystania z większych bibliotek.

Zasadniczym trzonem czytelników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej byli i są nadal nauczyciele oraz osoby przygotowujące się do zawodu nauczycielskiego. Najliczniej reprezentowaną grupą wśród nich są nauczyciele szkół podstawowych. Stanowią oni przeciętnie 45% ogółu czytelników, a to z tego względu, że najwięcej w województwie jest szkół podstawowych. Na uwagę zasługuje fakt, że wśród czytelników-nauczycieli przeważają nauczyciele pracujący na wsi. Stanowią oni przeciętnie 24% ogółu nauczycieli-czytelników.

⁴⁸ Ibidem.

Struktura czytelników korzystających
w latach

Rok	Ogółem	Nauczyciele					
		szkół podstawowych		liceów ogólnokształcących		szkół zawodowych	
		w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %
1961	1 262	623	49,2	53	4,1	94	7,4
1962	1 322	586	44,1	33	1,6	107	8,0
1963	1 371	636	46,3	39	2,8	130	9,5
1964	1 516	765	50,4	48	3,1	152	10,0
1965	1 717	868	51,0	53	3,2	168	9,7
1966	2 013	954	49,3	46	2,3	173	9,0
1967	2 040	964	43,0	59	2,4	187	9,3
1968	2 184	925	43,0	40	1,8	201	9,2
1969	2 349	1 057	44,6	38	1,6	155	6,6
1970	2 364	1 059	45,0	35	1,4	160	6,7
1971	2 560	1 029	40,4	30	1,2	188	7,4
1972	3 029	1 006	33,3	50	1,6	241	8,0

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania statystyczne dla GUS i opisowe pracy działu udostępniania księgozbioru i działu czytelni za lata 1961–1972.

Druga, bardzo liczna grupa, wynosząca ponad 30% ogółu czytelników, to kandydaci do zawodu nauczycielskiego, tj. studenci Wyższej Szkoły Nauczycielskiej i Międzywydziałowego Studium Pedagogicznego Akademii Rolniczo-Technicznej. Następną grupę, wynoszącą 16% ogółu czytelników Biblioteki, stanowią osoby nie związane bezpośrednio ze szkołą. Należą do nich pracownicy wymiaru sprawiedliwości, funkcjonariusze milicji, opiekunowie społeczni oraz oficerowie polityczno-wychowawczy.

Najmniej liczny zespół użytkowników Biblioteki Pedagogicznej są nauczyciele liceów ogólnokształcących (1,5% ogółu czytelników). Wprawdzie jest ich najmniej i przeważnie posiadają biblioteki prywatne, ale próbny sondaż w tej sprawie potwierdził, że są to najczęściej księgozbiory przedmiotowe, z dziedziny wiedzy wykładanej w szkole. Biblioteki liceów niejednokrotnie rozporządzają większymi zasobami książkowymi niż biblioteki szkół podstawowych czy zawodowych, lecz znajdujący się w nich odsetek dzieł pedagogicznych też nie jest wystarczający. Należy jednak dodać, iż nauczyciele liceów ogólnokształcących korzystający z Biblioteki Pedagogicznej wykazują największą aktywność czytelniczną.

Stosunkowo mało z księgozbiorów Biblioteki Pedagogicznej korzystają dotychczas nauczyciele szkół zawodowych. Stanowią oni 8% ogółu czytelników.

Tabela 7

z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej
1961—1972

Pracownicy pedagog.		Studenci WSN i ART		Inni		Wzrost liczby czytelników w % w porównaniu z rokiem poprzednim	Rok
w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %	w liczbach bezwzgl.	w %		
19	1,5	362	28,7	111	8,7	5	1961
50	3,8	400	37,7	146	12,0	4	1962
132	9,6	306	22,3	128	9,3	3	1963
166	10,9	260	17,1	125	8,2	11	1964
185	10,3	326	18,0	117	7,8	13	1965
178	9,1	301	12,3	361	18,0	17	1966
173	8,3	433	21,0	324	16,0	1	1967
219	8,0	401	18,6	440	19,4	7	1968
206	8,8	435	19,9	458	19,6	7	1969
190	8,0	560	23,7	350	15,2	0,6	1970
238	9,0	820	32,0	225	9,0	8	1971
240	7,9	1000	33,0	492	16,0	18	1972

8. UDOŚTĘPNIANIE ZBIORÓW CZYTELNIKOM

Wypożyczanie książek odbywało się od kilku lat codziennie z wyjątkiem śródn i świąt w godzinach od 8 do 19, a od 1 września 1970 roku od godziny 10 do 19 i w niedzielę od 10 do 14.

Praca wypożyczalni i korzystanie z jej usług przez czytelników odbywa się na podstawie regulaminu, opracowanego przez dyrekcję Biblioteki i zatwierdzonego przez Kuratorium Okręgu Szkolnego. Obecnie obowiązujący regulamin opracowano, zatwierdzono i opublikowano w 1970 roku. Wypożyczałnię Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej odwiedza dziennie od kilkudziesięciu do stu osób. Przeciętnie jednemu czytelnikowi wypożycza się 3 książki, dla nauczycieli studiujących zaocznie — więcej.

Wypożyczanie książek i czasopism rośnie z każdym rokiem. Na koniec 1972 roku przekroczyło liczbę 47 tysięcy tomów, a średnia wypożyczeń na 1 czytelnika wyniosła 15,5 tomów, w 1971 roku — 17,1 tomów. Liczba ta jest stosunkowo duża, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że w bibliotekach pedagogicznych kraju średnia wypożyczeń w 1971 roku wynosiła 9,6 tomów⁴⁹.

Analiza wypożyczonych woluminów nauczycielom poszczególnych

⁴⁹ *Rocznik Statystyczny*, Warszawa 1972, s. 396.

szkół wypada na korzyść nauczycieli szkół podstawowych. Na 1 czytelnika — nauczyciela liceów ogólnokształcących wypada po 26,4, na 1 czytelnika — nauczyciela szkół zawodowych po 14, i na czytelnika — nauczyciela szkół podstawowych po 11,5 przeczytanych książek rocznie. Z ogólnej liczby wypożyczeń w ciągu ostatnich kilku lat na nauczycieli wszystkich typów szkół wypada średnio 35⁰/₀⁵⁰.

Ważną rolę pomocniczą spełnia wypożyczanie korespondencyjne i międzybiblioteczne. Z tej formy udostępniania książek korzystają pedagogiczne biblioteki powiatowe oraz indywidualni czytelnicy Biblioteki Wojewódzkiej pracujący na wsiach.

Czytelnia istnieje od powstania Biblioteki („kącik czytelniczy”), a w pełni pracuje od 1958 roku. Czynna jest codziennie, dysponuje 24 miejscami dla czytelników. Pracę czytelni unormował regulamin, opracowany przez dyrekcję Biblioteki i zatwierdzony przez Kuratorium Okręgu Szkolnego, w ostatecznej wersji opublikowany w 1970 roku. Rocznie czytelnię odwiedza kilka tysięcy osób. Na przykład w 1970 roku czytelnię odwiedziło 6460 czytelników, w 1971 — 7210 i w roku 1972 — 6807. Najliczniej reprezentowaną grupą korzystających z czytelni są studenci Wyższej Szkoły Nauczycielskiej i Akademii Rolniczo-Technicznej (około 50⁰/₀ ogółu czytelników), czytelnicy inni — około 30⁰/₀ i nauczyciele szkół podstawowych — 12⁰/₀. Najmniejszą grupę, bo tylko 1,4⁰/₀, stanowią nauczyciele liceów ogólnokształcących.

Liczba wypożyczeń w czytelni przedstawia się następująco: w 1970 roku wypożyczono 20 121 woluminów, w 1971 — 22 044 i w 1972 — 21 712. Największa liczba wypożyczeń przypada na studentów — około 50⁰/₀ ogółu wypożyczeń, na czytelników innych — około 30⁰/₀ i na nauczycieli szkół podstawowych — 12,2⁰/₀ wypożyczeń.

9. ZAINTERESOWANIA CZYTELNICZE NAUCZYCIELI

Uzyskane dane statystyczne opracowane w tabelach ujmują wzrost liczby czytelników, a zwłaszcza nauczycieli różnego typu szkół, oraz wzrost liczby wypożyczeń. Analiza tego materiału wykazuje, że liczba czytelników i wypożyczeń w ostatnim dziesięcioleciu wzrastała systematycznie. Stale rosnącą kategorią czytelników są nauczyciele szkół podstawowych, ostatnio nauczyciele różnego rodzaju szkół zawodowych oraz liceów ogólnokształcących, co wskazuje, iż nauczyciele coraz częściej uważają Bibliotekę Pedagogiczną za najlepszy ośrodek, udzielający im pomocy w studiach i w pracy zawodowej. Mimo to Wojewódzka Biblioteka Pedagogiczna zasięgiem swym obejmuje tylko około 75⁰/₀ nauczycieli.

Problem czytelnictwa w bibliotekach pedagogicznych jest bardzo skomplikowany, na co wpływa kilka czynników. Literatura pedagogiczna i pokrewna nie służy wypełnianiu czasu wolnego od pracy, ani rozrywce, lecz stanowi odmienną formę pracy. Książkę pedagogiczną nie czyta się w powszechnie przyjętym znaczeniu, lecz korzysta się z niej dla zdobycia

⁵⁰ Wyliczenia własne na podstawie danych ze sprawozdań opisowych działu udostępniania księgozbioru i działu czytelni za lata 1969—1972.

Tabela 8

Wypożyczenia książek i czasopism w latach 1961—1972 według działów
(stan na 31 grudnia)

Rok	Ogółem	Pedagogiczny	Spoleczno-pol. i ekonomicz.	Naukowy z róż- nych dziedzin	Literatury pięknej	Czasopisma pedagogiczne	Czasopisma inne	Srednia liczba wy- pożyczeń na 1 czy- teńnika
1961	19 797	6276 — 32%	×	8069 — 40%	2840 — 14%	2000 — 10%	612 — 3%	15,0
1962	17 509	4870 — 28%	×	6384 — 36%	3691 — 21%	1900 — 11%	664 — 3%	13,5
1963	16 218	4628 — 28%	×	6133 — 38%	2915 — 18%	1768 — 11%	774 — 5%	11,8
1964	20 865	6441 — 30%	×	6493 — 32%	4221 — 20%	2671 — 13%	1039 — 5%	13,7
1965	23 365	6414 — 28%	×	7225 — 31%	5053 — 21%	3667 — 16%	996 — 4%	14,0
1966	25 839	7698 — 30%	×	8380 — 32%	5419 — 21%	2845 — 11%	1497 — 6%	13,0
1967	28 804	8475 — 30%	×	9539 — 33%	5558 — 19%	3463 — 12%	1769 — 6%	13,1
1968	31 837	9423 — 30%	×	10329 — 33%	5807 — 18%	3990 — 13%	2188 — 7%	14,5
1969	37 911	9676 — 26%	2222 — 6%	12220 — 32%	6074 — 16%	4221 — 11%	2698 — 7%	15,6
1970	40 579	9679 — 24%	2448 — 6%	14248 — 35%	6196 — 15%	4726 — 12%	3482 — 8%	17,1
1971	45 413	13209 — 29%	2376 — 5%	14484 — 32%	7175 — 16%	4610 — 10%	3559 — 8%	17,1
1972	47 220	14543 — 31%	2436 — 5%	14835 — 32%	6991 — 15%	5028 — 10%	3387 — 7%	15,5

* Nie wyodrębniano wypożyczeń z zakresu literatury społeczno-politycznej i ekonomicznej.

Zródło: PEW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania statystyczne GUS i opisowe działu udostępniania księgozbioru i działu czytelników za lata 1961—1972.

nowych albo pogłębienia posiadanych już wiadomości. Poza tym wielu nauczycieli ma własne księgozbiory domowe oraz korzysta z innych bibliotek, poza Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką. Stąd wynika trudność dokładnego ujęcia czytelnictwa nauczycieli.

Na podstawie analizy sprawozdań z pracy działów: udostępniania księgozbioru i czytelni oraz analizy kart czytelników, a także dwunastoletniego doświadczenia autorki z pracy w bibliotekach pedagogicznych można stwierdzić, że zainteresowania czytelnicze nauczycieli w różnych środowiskach wiążą się w dużej mierze ze stopniem wykształcenia, specjalizacji oraz rodzajem społecznych i kulturalnych wymagań środowiska.

Nauczyciele więcej mniej czytają dzieł naukowych pozapedagogicznych i mniej beletrystyki psychologicznej, natomiast więcej literatury metodycznej, pomagającej w pracy zawodowej. Nauczyciele w mieście bardziej interesują się książką naukową. Przynajmniej tego zjawiska jest prawdopodobnie fakt, że na wsi nauczyciel jest bardziej osamotniony, ma mniej okazji do wymiany spostrzeżeń zawodowych, dlatego na swoje wątpliwości szuka odpowiedzi w różnego rodzaju przewodnikach i poradnikach metodycznych. W czytelnictwie książek metodycznych nie stwierdza się większych różnic ze względu na poziom wykształcenia. Z książek tych korzystają w zasadzie wszyscy nauczyciele. Natomiast stosunkowo mało książek metodycznych czytają wychowawczynie przedszkoli.

Najmniej poczytne są książki z psychologii i pedagogiki. Prawie wszystkie najpoczytniejsze książki z tych dziedzin to lektura do studiów różnych typów, lektura przygotowawcza do egzaminu kwalifikacyjnego i konferencji problemowych. Tak więc dzieła z psychologii i pedagogiki czytają głównie ci, którzy muszą je znać. Wypożyczenia tych książek za ostatnie kilka lat kształtowały się na poziomie 30%.

Podobnie wygląda czytelnictwo książek społeczno-politycznych. W ostatnich kilku latach nauczyciele sięgają po nie już częściej, ale wciąż jeszcze w stopniu niewystarczającym (w granicach 6%), głównie mężczyźni, którzy niejako specjalizują się w tych zagadnieniach.

Dzieła popularnonaukowe i naukowe z innych dziedzin czyta przede wszystkim nauczycielstwo studiujące, następnie zainteresowani daną dziedziną wiedzy, nierzadko przydatną w pracy szkolnej. Brak większego

Tabela 9

Liczba wypożyczeń dla nauczycieli poszczególnych szkół
w latach 1969—1972

Wypożyczono	Lata			
	1969	1970	1971	1972
Nauczycielom szkół podstawowych	10 846	9 223	11 987	11 619
w tym zatrudnionym na wsi	4 515	4 258	4 881	4 864
Nauczycielom liceów ogólnokształcących	784	728	569	1 321
Nauczycielom szkół zawodowych	3 017	3 986	3 792	3 450

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania GUS i opisowe działu udostępniania księgozbioru i działu czytelni za lata 1969—1972

Tabela 10
Wypożyczenia korespondencyjne i międzybiblioteczne
w latach 1959—1972

Rok	Wysłano do bibliotek i czytelników indywidualnych	Sprowadzono z innych bibliotek książek
1959	128	28
1960	199	33
1961	161	60
1962	370	44
1963	598	32
1964	941	71
1965	1 125	232
1966	1 537	186
1967	1 354	186
1968	1 240	72
1969	1 318	40
1970	1 066	32
1971	1 491	68
1972	1 036	42

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 8. Sprawozdania opisowe do działu udostępniania księgozbioru za lata 1959—1972.

zainteresowania książkami tego typu wśród nauczycieli powinien zmusić do szukania nowych dróg dotarcia z pozycjami naukowymi do czytelników. Ogółem literatury naukowej z różnych dziedzin wiedzy wypożycza się rocznie 32⁰/_o.

Natomiast literatura piękna czytana jest przeważnie przez nauczycieli z miasta i studentów studiów nauczycielskich. Być może nauczyciele więcej wypożyczają ją z bibliotek gromadzkich. Rocznie wypożyczają się około 16⁰/_o literatury pięknej. Największym zainteresowaniem cieszą się pozycje, które zdobyły rozgłos. Główne zainteresowania czytelnicze z literatury pięknej dotyczą książek o tematyce historycznej (literatura wspomnieniowa, biograficzna z okresu II wojny światowej), obyczajowej, psychologiczno-społecznej. Znacznie mniej wypożyczają się poezji.

Czytelnictwo czasopism pedagogicznych i innych jest jedną z form dokształcania i doskonalenia zawodowego wszystkich nauczycieli. Stwierdza się tu związek czytania poszczególnych czasopism z nauczaniem przedmiotów. Największą popularnością cieszą się „Życie Szkoły”, „Nowa Szkoła”, „Głos Nauczycielski”, „Wychowanie”. Najmniej poczytne są pisma pedagogiczne o treści naukowej i teoretycznej, takie jak „Chowania”, „Kwartalnik Pedagogiczny”, „Psychologia Wychowawcza”, „Ruch Pedagogiczny”. Czasopisma te czytają przede wszystkim osoby studiujące. Ogółem czasopism pedagogicznych wypożyczają się rocznie około 12⁰/_o, innych — około 8⁰/_o.

Abym jednak sformułować pewniejsze wnioski na temat stanu czytel-

nictwa nauczycieli, należałoby przeprowadzić wnikliwe badania, poddać weryfikacji posiadane doświadczenia, obserwacje, refleksje oraz wysnuwane stąd hipotezy.

10. INFORMACJA I BIBLIOGRAFIA

Dział informacyjno-bibliograficzny Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej posiada już piętnastoletni dorobek. Podejmował on i podejmuje wiele prac, które przyczyniają się do coraz lepszej znajomości Biblioteki i jej zbiorów wśród ogółu nauczycielstwa województwa olsztyńskiego oraz do zwiększania liczby czytelników i czytelnictwa literatury pedagogicznej i naukowej z różnych dziedzin wiedzy. Do najważniejszych tego typu prac należą informacje biblioteczne, katalogowe, bibliograficzne, rzeczowe i tekstowe, opracowywane i udzielane nauczycielom w formie ustnej i pisemnej.

Potrzeby czytelników koncentrują się głównie na takich zagadnieniach, jak metodyka nauczania poszczególnych przedmiotów, wychowanie w szerokim ujęciu, kierowanie szkołą, praca rady pedagogicznej i nadzoru pedagogicznego, sprawność pracy szkół (odpad, odsiew) itp. W związku z realizowaną obecnie reformą szkolną i wielką batalią o unowocześnienie systemu nauczania i wychowania ujawniło się mnóstwo nowych problemów pedagogicznych, do rozwiązania których nauczyciele skwapliwie szukają materiałów w książkach i czasopismach. Tematami takimi są: aktywizacja uczniów w procesie nauczania i wychowania, nauczanie problemowo-zespołowe, stosowanie środków audiowizualnych w pracy szkoły, organizacja pracowni i klasopracowni, realizacja programu nauczania, eksperymenty pedagogiczne w Polsce i za granicą, formy samorządowej działalności dzieci i młodzieży, integracja szkoły i środowiska itp.

W ostatnich latach obserwuje się również duże zainteresowanie sprawami psychologii ogólnej, wychowawczej i rozwojowej, głównie ze strony studiujących. Oto przykłady kwerend zgłaszanych przez czytelników: jąkanie się dzieci, dzieci sfrustrowane i agresywne, kłamstwo dzieci, lenistwo, wady wymowy dzieci, osobowość ucznia czy nauczyciela-wychowawcy, dzieci wybitnie uzdolnione, wpływ zainteresowań dzieci na wybór zawodu.

Obok wskazywania bibliografii do tych tematów Biblioteka często musi udzielać informacji czytelnikom szukającym materiałów z innych dziedzin. Poszukują oni często recenzji książek z literatury pięknej i naukowej, książek i artykułów z historii dawnej i najnowszej, jak na przykład o II wojnie światowej, o polityce zagranicznej Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej czy jej miejsca w świecie, o konfliktach politycznych w świecie oraz materiałów dotyczących krytyki literackiej, filozofii, kultury czy sztuki. Wszelkie bieżące wydarzenia polityczne w Polsce czy za granicą są również często przedmiotem kwerend zgłaszanych przez czytelników (na przykład uchwały Sejmu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, materiały i uchwały plenów czy Zjazdu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, umowy i traktaty międzynarodowe i inne).

Istnieje duże zainteresowanie tematyką regionu olsztyńskiego, jego

historią i współczesnością. Oto niektóre przykładowe tematy regionalne: oświata dorosłych w powiecie olsztyńskim, zabytki Warmii i Mazur, działacze Warmii i Mazur, dzieje miast Warmii i Mazur, szkolnictwo wyższe na Warmii i Mazurach.

Dział informacyjno-bibliograficzny powstał w 1955 roku. Do roku 1962 prowadziła go tylko jedna osoba, przy czym kilkakrotnie zmieniali się pracownicy na tym stanowisku. Stabilizacja nastąpiła dopiero w roku 1969. Od tego czasu dział prowadzi ta sama osoba, ponadto pracują tutaj jeszcze dwie osoby na półtora etatu.

Kartoteka zagadnieniowa w pierwszym okresie składała się zaledwie z kilku szufladek katalogowych i uwzględniała niektóre zagadnienia pedagogiczne, jak metodykę nauczania poszczególnych przedmiotów, politechnizację, organizacje młodzieżowe, wychowanie estetyczne i moralne, kolektyw szkolny oraz zagadnienia dotyczące regionu. Znaczna rozbudowa kartoteki zagadnieniowej bieżącej przypada na lata 1962—1972. Liczba zagadnień uwzględnianych w kartotece wzrastała z każdym rokiem. Potrzeby wynikające z pracy z czytelnikiem indywidualnym i z placówkami oświatowymi, a także śledzenie aktualnych spraw podsuwają coraz to nowe tematy do kartoteki. Z końcem 1972 roku kartoteka zagadnie-

Tabela 11
Prace działu informacyjno-bibliograficznego
w latach 1966—1972

Rok	Udzielono porad		Wysłane zestawy bibliograficzne do tematów
	na miejscu	drogą korespondencyjną	
1966	577	116	48
1967	670	135	65
1968	461	99	130
1969	238	116	15
1970	220	105	122
1971	364	124	159
1972	387	84	99

Źródło: PBW, Składnica Akt. Dział informacyjno-bibliograficzny, sprawozdania opisowe pracy działu za lata 1966—1972.

niowa mieściła się w 140 skrzynkach katalogowych, uwzględniając ponad 400 haseł z pedagogiki, dydaktyki i psychologii oraz ponad 400 z pozostałych dyscyplin wiedzy. Ponadto prowadzona jest kartoteka biografii i monografii wybitnych ludzi, kartoteka recenzji książek z literatury pięknej, naukowej i pedagogicznej. Korzystanie z kartotek zagadnieniowych, zbudowanych w układzie rzeczowym, ułatwia skorowidz alfabetyczny wszystkich haseł tematycznych.

Duże znaczenie w pracy z czytelnikami mają zestawy bibliograficzne,

wykonywane zgodnie z planem pracy Biblioteki na dany rok, a także na życzenie Kuratorium Okręgu Szkolnego, Okręgowego Ośrodka Metodycznego, Wydziału Pedagogicznego Zarządu Okręgu Związku Nauczycielstwa Polskiego i czytelników. Liczba tych zestawień jest różna, waha się od kilkunastu do kilkudziesięciu i więcej rocznie. Na przykład w 1972 roku opracowano, powielono i wysłano do bibliotek i szkół województwa olsztyńskiego 99, a w 1971 roku 159 zestawów. Ponadto dział ten opracował i wydrukował dla potrzeb czytelników Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, pedagogicznych bibliotek powiatowych i bibliotek szkolnych informator dotyczący katalogów i sposobów korzystania.

Część II

ORGANIZACJA I ROZWÓJ PEDAGOGICZNYCH BIBLIOTEK POWIATOWYCH W WOJEWÓDZTWIE OLSZTYŃSKIM

1. POCZĄTKI PEDAGOGICZNYCH BIBLIOTEK POWIATOWYCH

Nie sposób rozpatrywać działalności Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej w Olsztynie w okresie 26-lecia jej istnienia bez uwzględnienia rozwoju i dorobku pedagogicznych bibliotek powiatowych.

Zorganizowanie pedagogicznych bibliotek powiatowych potrzeba celowego i skutecznego realizowania założeń planów oświatowych. Biblioteki te miały stanowić warsztat pracy ośrodków doskonalenia kadr oświatowych w skali powiatowej. Również potrzeba doskonalenia zawodowego i ideowego nauczycieli oraz przebudowa szkolnictwa wymagały uruchomienia dla nauczycieli bibliotek specjalnych. Pedagogiczne biblioteki powiatowe miały zatem różnić się od bibliotek szkolnych, związkowych czy publicznych charakterem swego księgozbioru, w którym znalazłyby się odpowiednio dobrane książki z zakresu pedagogiki i nauk pokrewnych, dotyczące organizacji szkolnictwa i oświaty, związane z zagadnieniami wychowania.

Kierując się tymi przesłankami, Ministerstwo Oświaty okólnikiem z 24 października 1950 roku poleciło uporządkować księgozbiory byłych inspektoratów oświaty i zapowiedziało zorganizowanie w najbliższym czasie pierwszej sieci pedagogicznych bibliotek powiatowych w ramach budżetu na rok 1951⁵¹. Ponieważ pedagogiczne biblioteki powiatowe były pomyślane jako filie terenowe Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, na niej spoczął główny ciężar organizacyjny. Zwiększył się wskutek tego zakres pracy Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, w związku z czym powołano nowy dział: opieki nad pedagogicznymi bibliotekami powiatowymi.

W województwie olsztyńskim pedagogiczne biblioteki powiatowe powstawały stopniowo w latach 1951—1955. Pierwsze biblioteki zorganizowano w 1951 roku w Nowym Mieście, Iławie, Kętrzynie, Szczytnie,

⁵¹ Kronika, cz. 1.

Giżycku, Lidzbarku i Ostródzie. W 1952 roku utworzono dwie, w 1953 — cztery, w 1954 — trzy i w 1955 — dwie ostatnie.

Daty zorganizowania pedagogicznych bibliotek powiatowych i nazwiska pierwszych kierowników obrazuje poniższe zestawienie⁵².

Miejscowość	Data założenia	Pierwszy kierownik
Nowe Miasto	1 I 1951	Maria Maciołkowska
Ława	15 III 1951	Izabela Rogalska
Szczytno	15 III 1951	Roman Jamka
Kętrzyn	16 III 1951	Helena Chudzik
Ostróda	1 IX 1951	Alfred Orlicz
Giżycko	1 IX 1951	Jadwiga Czyżewska
Lidzbark Warm.	1 IX 1951	Wiktor Wincel
Braniewo	1 I 1952	Maria Strużyńska
Działdowo	1 I 1952	Kazimierz Ertmański
Morań	1 I 1953	Mieczysław Michałowski
Mrągowo	1 IV 1953	Karol Skwarczyński
Pasiek	1 IV 1953	Helena Sulżycka
Górowo Ił.	1 V 1953	Irena Kachel
Nidzica	1 V 1954	Jan Małek
Węgorzewo	1 V 1954	Krystyna Łukszo
Pisz	1 VI 1954	Jan Smoliński
Bartoszyce	1 V 1955	Bronisława Gawlicz
Biskupiec	1 V 1955	Anna Brożyn

Przy zakładaniu nowych placówek kierownictwo Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej omawiało szczegóły na konferencjach z kierownikami wydziałów oświaty, powiatowymi ośrodkami doskonalenia kadr oświatowych i instruktorami przedmiotowymi, nawiązywało kontakty ze szkołami w powiecie. W wyniku rozeznania, dnia 16 października 1954 roku na konferencji kierowników powiatowych bibliotek pedagogicznych zobowiązano każdego kierownika do założenia jednego punktu bibliotecznego w swoim powiecie⁵³.

Największą trudność przy organizowaniu bibliotek powiatowych sprawiało zdobycie odpowiedniego lokalu. Umieszczano je w biurach wydziałów oświaty, w oddziałach powiatowych Związku Nauczycielstwa Polskiego, bądź też w budynkach szkolnych, a nierzadko we wspólnych pokojach tych instytucji; na przykład Pedagogiczną Bibliotekę Powiatową w Ostródzie umieszczono w kancelarii szkolnej, Pedagogiczną Bibliotekę Powiatową w Ławie — z oddziałem Związku Nauczycielstwa Polskiego, w lokalu ciemnym i wilgotnym, Pedagogiczną Bibliotekę Po-

⁵² A. Morawska, op. cit., s. 8.

⁵³ PBW, Składnica Akt, t. 9, Plany pracy PBW za lata 1951, 1952, 1954 oraz sprawozdanie opisowe PBW z działalności pedagogicznych bibliotek powiatowych za 1954 r.

wiatową w Pasłęku — na korytarzu Wydziału Oświaty⁵⁴. Niektóre lokale zimą nie były opalane, na przykład w Iławie, Górowie Ț., Mrągowie.

Księgozbiór bibliotek powiatowych zapoczątkowały podręczne, nieuporządkowane biblioteczki wydziałów oświaty, które stopniowo zasilala Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka z własnych zakupów oraz z przydziałów centralnych Ministerstwa Oświaty. Poza tym Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka zakupywała pedagogicznym bibliotekom powiatowym sprzęt biblioteczny, a w miarę potrzeb i biurowy, kartoteki, druki itp., angażowała, finansowała i szkoliła bibliotekarzy oraz sprawowała opiekę nad merytoryczną działalnością tych bibliotek. Rola wydziałów oświaty prezydentów powiatowych rad narodowych w tym okresie ograniczała się do zapewnienia bibliotekom pomieszczeń, niezbędnego sprzętu oraz do czuwania nad właściwym wykorzystaniem tych placówek. Sytuacja radykalnie zmieniła się z chwilą przejścia pedagogicznych bibliotek powiatowych na własne budżety w 1959 roku⁵⁵. Biblioteki mogły same dokonywać zakupu większej liczby egzemplarzy, z myślą o zaspokojeniu potrzeb wszystkich nauczycieli swojego powiatu. Na polecenie Ministerstwa Oświaty Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka przekazała wówczas nieodpłatnie zbiory i sprzęt bibliotek powiatowych właściwym inspektoratom oświaty. Od 1960 roku inspektoraty oświaty pokrywały koszty związane z działalnością pedagogicznych bibliotek powiatowych. Mimo to Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka prowadziła dodatkowy zakup uzupełniający dla tych powiatów, w których ciągle jeszcze bibliotekarze zatrudnieni byli na pół etatu.

Jednym z decydujących czynników sprawnego działania biblioteki była i jest osoba bibliotekarza, dlatego też Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej bardzo zależało na dobraniu odpowiedniej kadry pracowników dla bibliotek terenowych. Nie było to rzeczą łatwą; kosztowało dużo czasu, wyjazdów i rozmów z władzami terenowymi oraz z kandydatami. Otwarcie niejednej placówki opóźniało się z powodu braku odpowiedniego kandydata na kierownika (na przykład w Bartoszycach, Nowym Mieście). Warunki nie były zachęcające, a wymagania duże. Zasadnicza trudność leżała przede wszystkim w zbyt niskim wynagrodzeniu bibliotekarzy. Początkowo byli oni pracownikami ryczałtowymi i za 11 godzin pracy tygodniowo otrzymywali 120 zł miesięcznie. Toteż nierzadko pracowali w bibliotekach ludzie przypadkowi, często zmieniający się, nie przygotowani do tego typu pracy. Podejmowali się obowiązków jedynie ze względu na dodatkowe wynagrodzenie, wskutek tego praca w bibliotece stanowiła zajęcie uboczne, ograniczała się tylko do wypożyczania książek i nie dawała zadowalających wyników. Niemniej znaleźli się i tacy bibliotekarze, którzy potrafili solidnie pracować, zapewniając normalny rozwój swej placówki. Do nich należeli: Izabela Rogalska w Iławie, Maria Strużyńska w Braniewie, Helena Chudzik w Kętrzynie, Bronisława Gawlicz w Bartoszycach i Helena Raubo w Pasłęku⁵⁶.

⁵⁴ PBW, Składnica Akt, t. 9, Sprawozdanie opisowe PBW z działalności pedagogicznych bibliotek powiatowych za I półrocze 1953 r.

⁵⁵ A. Morawska, op. cit., s. 9.

⁵⁶ *Ibidem*.

Ministerstwo Oświaty stopniowo zwiększało ryczałt do 150 zł, 187,50 zł i 200 zł miesięcznie, ale te posunięcia nie wpłynęły na poprawę sytuacji. Bibliotekarze w dalszym ciągu pracę w bibliotece traktowali marginesowo, nie wkładając w nią ani czasu, ani serca, co nie wpływało dobrze na sprawność i wydajność działania bibliotek. Dyrektor Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej Anna Morawska, charakteryzując działalność pedagogicznych bibliotek powiatowych do 1959 roku, podała następujące przyczyny utrudniające właściwy rozwój tych placówek: „a) płynność kadr, b) trudności lokalowe, c) niewłaściwy stosunek władz oświatowych i związkowych do spraw czytelnictwa. Są inspektorzy, którym szkoda dobrego nauczyciela do biblioteki”⁵⁷. Dlatego często zdarzało się, że biblioteki pedagogiczne musiały tolerować ujemną selekcję przy doborze pracowników bibliotecznych.

Radykalną zmianę w rozwoju bibliotek przyniósł rok 1957, kiedy to Ministerstwo Oświaty wydało trzy podstawowe akty prawne regulujące ich działalność⁵⁸. Przede wszystkim przyznano bibliotekom pełne etaty pedagogiczne z wymiarem 36 godzin tygodniowo. Odpowiednie zarządzenia określały kwalifikacje pracowników, uprawnienia i obowiązki. Przyznanie pełnych etatów nie oznaczało otrzymania etatu przez każdą pedagogiczną bibliotekę powiatową, ponieważ pełny etat uzależniony był od liczby nauczycieli w powiecie. Instrukcja przewidywała pełny etat w powiatach o liczbie ponad 400 pracowników pedagogicznych, z tym że normy te nie były sztywne i w uzasadnionych przypadkach, po uzgodnieniu inspektoratu oświaty z Pedagogiczną Biblioteką Wojewódzką, była możliwość zatrudnienia bibliotekarza na pełnym etacie w powiecie o mniejszej liczbie nauczycieli, o ile były tam odpowiednie warunki lokalowe. W rezultacie usilnych starań, w roku szkolnym 1957/58 pełne etaty uzyskały pedagogiczne biblioteki powiatowe w Iławie, Kętrzynie, Ostródzie, Szczytnie. W pozostałych bibliotekach bibliotekarzy zatrudniano nadal na pół etatu, co powodowało nieustanną płynność kadr. Przeciętnie w pedagogicznych bibliotekach powiatowych zmieniała się co roku 1/3 bibliotekarzy⁵⁹. Pełne etaty uzyskały wszystkie biblioteki dopiero w 1967 roku.

Instrukcja w sprawie organizacji pedagogicznych bibliotek powiatowych ujmowała ramowo ich cele, zadania i formy ich realizacji oraz zasady doboru książek. Określiła ona zależność służbową pedagogicznych bibliotek powiatowych od wydziałów oświaty, na które nałożyła obowiązek troski o całością spraw związanych z pracą tych bibliotek i ich warunkami materialnymi. Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka miała nadal sprawować nad pedagogicznymi bibliotekami powiatowymi opiekę w zakresie doboru i szkolenia ich bibliotekarzy, gromadzenia księgozbioru i jego opracowania, pomagać w wypracowywaniu odpowiednich form i metod pracy. W związku z tym z dniem 1 września 1957 roku w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej w Olsztynie dział opieki nad pedagogicznymi bibliotekami powiatowymi powierzono nowo zatrudnionej pra-

⁵⁷ PBW, Składnica Akt, t. 9, Sprawozdanie opisowe z działalności pedagogicznych bibliotek powiatowych za 1958 r.

⁵⁸ Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty, 1957, nr 3, poz. 33 i 35.

⁵⁹ M. Arsenicz, op. cit., s. 32.

Tabela 12

Stan etatów bibliotekarzy w poszczególnych powiatach
w latach 1957—1972

Miejscowość	Rok powstania PBP	Lata				
		1957	1960	1965	1970	1972
Bartoszyce	1955	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$2\frac{1}{2}$
Biskupiec	1955	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Braniewo	1952	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Działdowo	1952	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
Giżycko	1951	$\frac{1}{2}$	1	1	2	2
Górowo Iławeckie	1953	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	—	—	—
Iława	1951	1	1	$1\frac{1}{2}$	2	2
Kętrzyn	1951	1	1	2	3	3
Lidzbark Warmiński	1951	$\frac{1}{2}$	1	1	2	2
Morań	1953	$\frac{1}{2}$	1	1	2	2
Mrańgowo	1953	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{2}$
Nidzica	1954	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	2
Nowe Miasto	1951	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1	1
Ostróda	1951	1	1	1	2	3
Paślęk	1953	$\frac{1}{2}$	1	1	2	2
Pisz	1954	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Szczytno	1951	1	1	2	3	3
Węgorzewo	1954	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	1	1	2
Razem	×	11	13	20	$28\frac{1}{2}$	$35\frac{1}{2}$

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 9. Sprawozdania opisowe PBW z działalności PBP za lata 1957, 1960, 1965, 1970 i 1972.

cownicy, Marii Arsenicz (Maria Arsenicz przepracowała na tym stanowisku w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej do końca grudnia 1971 roku). Rozpoczęto regularne szkolenie bibliotekarzy, systematyczne hospitowanie bibliotek oraz wspólne poszukiwanie nowych form pracy w upowszechnianiu czytelnictwa, co powodowało, że praca w tych placówkach stopniowo zaczęła się polepszać i gdyby nie płynność kadr i sprawa lokali, poziom bibliotek mógłby być wyrównany i we wszystkich powiatach zadowalający.

2. KADRA BIBLIOTECZNA

Aktualnie w każdym mieście powiatowym województwa olsztyńskiego istnieje biblioteka pedagogiczna. Łącznie jest ich 17. Poszczególne biblioteki różnią się między sobą zarówno posiadaną bazą materialną, jak również obsadą kadrową i osiąganymi wynikami w pracy. We wszystkich bibliotekach powiatowych w 1972 roku (stan z 31 grudnia) pracowały 34

osoby na pełnym etacie i trzy osoby na pół etatu. Największą liczbę etatów, bo aż trzy, posiadały biblioteki w Kętrzynie, Ostródzie i Szczytnie, w Bartoszycach — dwa i pół etatu, w Działdowie i Mrągowie — półtora etatu, w Nowym Mieście — jeden. Pozostałe biblioteki posiadają po dwa etaty. Postęp etatyzacji w poszczególnych powiatach uwidacznia tabela 12.

Kwalifikacje ogólne pracowników pedagogicznych bibliotek powiatowych przedstawiają się następująco: wykształcenie wyższe posiadają 4 osoby, studium nauczycielskie — 19, średnie pedagogiczne — 11 i wykształcenie średnie ogólne — 3 osoby. Natomiast pełne kwalifikacje bibliotekarskie ma 12 osób, kursy pierwszego lub drugiego stopnia — 4, 2 osoby kończą naukę na Podyplomowym Studium Bibliotekarskim w Poznaniu. Bez kwalifikacji bibliotekarskich pracuje 18 osób, w tym 8 na stanowiskach dyrektorów pedagogicznych bibliotek powiatowych. Ponad 50% bibliotekarzy pracuje pierwszy i drugi rok. Wysoki procent osób nowo zatrudnionych w latach 1968—1972 w bibliotekach powiatowych był wynikiem rozwoju poszczególnych bibliotek (zwiększenie się etatów), jak również zmian na stanowiskach kierowniczych. Nowe formy

Tabela 13

Sytuacja lokalowa pedagogicznych bibliotek powiatowych
województwa olsztyńskiego

Miejscowość	Liczba lzb	Powierzchnia w m ²	Czytelnia
Bartoszyce	3	122	oddzielna
Biskupiec	1	20	brak
Braniewo	1	30	brak
Działdowo	3	55	oddzielna
Giżycko	3	93	oddzielna
Iława	1	100	kąciak czytelniczy
Kętrzyn	3	93	oddzielna
Lidzbark Warmiński	1	100	kąciak czytelniczy
Morağ	3	100	oddzielna
Mrągowo	2	66	kąciak czytelniczy
Nidzica	1	54	kąciak czytelniczy
Nowe Miasto	1	48	kąciak czytelniczy
Ostróda	3	100	oddzielna
Pasłęk	2	43	brak
Pisz	3	90	oddzielna
Szczytno	2	90	z wypożyczalnią
Węgorzewo	2	80	oddzielna

Zródło: PBW, Składnica Akt, t. 9. Sprawozdania opisowe PBW z działalności PBP za lata 1970, 1971, 1972.

statutowe stanowią oczywisty przejaw ewolucji myśli bibliotecznej, poważnie rozszerzają zadania i w znacznym stopniu zmieniają charakter działalności bibliotek pedagogicznych, stąd też wzrosły zarówno wymagania w stosunku do kwalifikacji bibliotekarzy, jak i zakres ich obowiązków. Oprócz doświadczenia pedagogicznego i przygotowania zawodowego muszą oni wykazać się znajomością potrzeb czytelników, księgozbioru i źródeł informacji o książce, orientacją w bieżących zagadnieniach oświatowych, umiejętnością wychowawczego oddziaływania na czytelnika.

3. SYTUACJA LOKALOWA

W województwie olsztyńskim sprawy lokalowe są wprawdzie dość trudne, ale przy dobrej woli czynników oświatowych i władz terenowych dałoby się ten problem rozwiązać. W ostatnich latach kilka bibliotek otrzymało nowe, kilkuizbowe pomieszczenia, wystarczające na obecnym etapie rozwojowym. Należą do nich: Pedagogiczne Biblioteki Powiatowe w Bartoszycach, Pisz, Giżycku, Ostródzie, Iławie i Lidzbarku Warm. Wszystkie posiadają, oprócz dość dobrych warunków lokalowych, właściwy i estetyczny sprzęt biblioteczny. Istnieje jednak kilka bibliotek, których ciasnota uniemożliwia działalność na właściwym poziomie. Należą do nich biblioteki w Biskupcu, Braniewie, Działdowie oraz w Pasłęku. Ze względu na ciasnotę lokalu ogranicza się zakup potrzebnych książek, co z kolei odbija się na stanie czytelnictwa. Kilka pozostałych bibliotek za parę lat czeka podobna sytuacja. Liczbę pomieszczeń i powierzchnię lokali bibliotecznych ilustruje tabela 13.

4. KSIĘGOZBIÓR

Księgozbiór pedagogicznych bibliotek powiatowych powoli, lecz systematycznie wzrastał. Zasób poszczególnych bibliotek powiększał się dzięki stałemu dopływowi druków zakupywanych przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką, przydziałom Ministerstwa Oświaty, dodatkowym funduszom otrzymywanym od czasu do czasu z wydziału oświaty, a od 1959 roku dzięki zakupowi z własnego budżetu, przydzielanego przez wydziały oświaty prezydiów powiatowych rad narodowych. Między poszczególnymi bibliotekami istnieje duża rozpiętość posiadanego księgozbioru. Największy księgozbiór ma Pedagogiczna Biblioteka Powiatowa w Szczytnie, bo aż 22 372 woluminy, następnie Pedagogiczna Biblioteka Powiatowa w Kętrzynie — 18 726 woluminów; najmniejszy zaś księgozbiór biblioteki w Braniewie — 8415 i w Działdowie — 9452 woluminy. Łączny księgozbiór 17 pedagogicznych bibliotek powiatowych wynosił na dzień 31 grudnia 1972 roku 224 188 woluminów. Przeciętna liczba książek przypadająca na jedną bibliotekę w województwie wynosi 13 187 woluminów. Stan i rozwój księgozbiorów poszczególnych pedagogicznych bibliotek powiatowych obrazuje tabela 14.

Wskaźnik zasobności księgozbioru, czyli liczba książek przypadająca na 1 pracownika pedagogicznego zatrudnionego w powiecie kształtuje się różnie i wynosi od 16 w Iławie i Braniewie do 31 w Węgorzewie, 30 w Pasłęku, 29 w Szczytnie i Lidzbarku Warm. Przeciętny wskaźnik zasobności księgozbioru wynosi 23 książki.

Tabela 14

Wzrost księgozbiorów powiatowych bibliotek pedagogicznych
w latach 1957—1972

Miejscowość	Rok				
	1957	1960	1965	1970	1972
Bartoszyce	1 240	2 845	7 546	11 900	13 991
Biskupiec	1 923	4 160	8 347	11 678	13 038
Braniewo	1 725	2 935	5 180	7 475	8 415
Działdowo	1 778	3 095	6 520	8 074	9 452
Giżycko	2 523	3 852	8 876	13 543	15 010
Górowo Iławeckie	2 023	3 195	—	—	—
Iława	2 068	4 150	6 355	9 209	10 903
Kętrzyn	2 067	4 643	10 209	15 983	18 726
Lidzbark Warmiński	2 854	7 040	11 603	15 080	16 394
Morań	1 520	3 083	7 025	10 921	12 481
Mrańgowo	1 539	3 162	6 924	10 921	12 682
Nidzica	1 176	2 381	4 620	8 110	10 313
Nowe Miasto	1 945	4 136	7 676	10 868	11 378
Ostróda	1 828	2 242	7 413	11 829	15 077
Paśłek	1 440	2 292	7 661	10 559	11 751
Pisz	1 099	2 541	6 070	9 644	11 444
Szczytno	2 230	5 157	13 370	20 292	22 372
Węgorzewo	1 491	2 829	6 328	9 540	10 761
Razem	32 469	65 738	130 723	195 629	224 188

Zródło: PBW, Składnica Akt, t. 9. Odpisy sprawozdań rocznych dla GUS powiatowych bibliotek pedagogicznych za lata 1957, 1960, 1965, 1970, 1972.

Procentowa struktura łącznego księgozbioru z nieznacznymi odchyleniami w poszczególnych powiatach przedstawia się następująco: książki i czasopisma pedagogiczne i pokrewne — 43⁰/₀; książki z literatury pięknej — 14⁰/₀; książki naukowe z pozostałych dziedzin wiedzy — 33⁰/₀.

Powyższa struktura z nieznacznymi odchyleniami na korzyść literatury pedagogicznej utrzymuje się na tym samym poziomie już od kilku lat. Należy dodać, że równa się ona przeciętnej w kraju. Liczba tytułów abonowanych czasopism waha się w granicach od 25 w Działdowie do 86 w Mrańgowie. Liczba czasopism w poszczególnych powiatach uzależniona jest od miejscowych potrzeb, warunków lokalowych i możliwości finansowych. Ogólnie zbiory pedagogicznych bibliotek powiatowych województwa olsztyńskiego w latach 1957—1972 zwiększyły się siedmiokrotnie, co należy uważać za wzrost bardzo intensywny.

5. CZYTELNICZY I WYPOŻYCZENIA

Z pedagogicznych bibliotek powiatowych, podobnie zresztą jak z Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej, korzystają przede wszystkim na-

Tabela 15

Wskaźniki zasięgu i aktywności poszczególnych powiatowych
bibliotek pedagogicznych w latach 1960—1972

Miejscowość	Wskaźnik							
	zasięgu				aktywności czyteln.			
	1960	1965	1970	1972	1960	1965	1970	1972
Bartoszyce	25	76	73	83	7	7	12	14
Biskupiec	63	81	53	63	6	8	7	6
Braniewo	43	52	77	66	6	6	88	7
Działdowo	45	60	70	57	6	4	8	8
Giżycko	53	76	82	84	7	7	99	10
Górowo Iławeckie	68	—	—	—	—	—	—	—
Iława	51	78	27	65	6	9	13	7
Kętrzyn	60	86	78	86	11	17	16	17
Lidzbark Warm.	67	74	62	58	13	11	9	12
Morań	57	50	69	46	8	6	9	7
Mrańgowo	76	90	80	66	5	6	6	7
Nidzica	46	53	81	90	7	18	14	12
Nowe Miasto	68	71	75	70	4	11	12	10
Ostróda	41	65	36	68	6	13	10	7
Paślęk	61	62	54	79	8	8	6	7
Pisz	54	47	64	64	6	6	7	9
Szczytno	75	79	73	76	11	13	10	13
Węgorzewo	42	64	77	78	7	9	9	9
Przeciętnie	55	70	67	72	7	10	10	9

Zródło: PBW, Składnica Akt. Sprawozdania statystyczne dla GUS z powiatowych bibliotek pedagogicznych i sprawozdania opisowe z działalności tych bibliotek za lata 1960, 1965, 1970, 1972.

uczyciele studiujący zaocznie na studiach nauczycielskich, wyższych szkołach pedagogicznych czy na uniwersytetach. Następna grupa to nauczyciele przygotowujący się do wygłoszenia odczytów lub referatów, przede wszystkim na konferencjach rejonowych lub z okazji różnych uroczystości w swoim środowisku (państwowych, szkolnych, rocznicowych itp.). Szczególną troską otaczają bibliotekarze bibliotek powiatowych nauczycieli młodych i niewykwalifikowanych, proponując odpowiednie książki do opracowania lekcji, odczytu lub zorganizowania pracy w świetlicy szkolnej. Ze zbiorów powiatowych bibliotek pedagogicznych korzystali również uczniowie trzecich i czwartych klas liceów pedagogicznych (na przykład w Bartoszycach, Ostródzie i Szczytnie), w niektórych powiatach bibliotekarze organizowali uroczyste zapoznanie uczniów z biblioteką (Bartoszyce).

Czytelnikami bibliotek pedagogicznych są również pracownicy oświaty i członkowie komitetów rodzicielskich. Należy dodać, że korzysta

z nich również większość studiujących na różnych uczelniach nie-nauczycieli. Pedagogiczne biblioteki powiatowe są jedynymi bibliotekami, gdzie mogą oni znaleźć literaturę do takich przedmiotów jak ekonomia, filozofia, socjologia, pedagogika i inne. W związku z tym władze polityczne powiatu bartoszyckiego w 1970 roku wystąpiły z projektem przekształcenia pedagogicznych bibliotek powiatowych w placówki naukowe zaopatrzone w literaturę techniczną i ekonomiczną, a więc zaspokajającą potrzeby wszystkich studiujących w danym powiecie, ale projekt nie został zrealizowany. Jak wykazują statystyki, najliczniej reprezentowaną grupą czytelników pedagogicznych bibliotek powiatowych są nauczyciele szkół podstawowych, najmniej liczna — nauczyciele szkół zawodowych.

Wzrastająca systematycznie liczba czytelników pedagogicznych bibliotek powiatowych województwa olsztyńskiego osiągnęła na dzień 31 grudnia 1972 roku stan 8714 osób, co stanowiło najwyższą liczbę w przeciągu ostatnich kilkunastu lat. W poszczególnych powiatach liczba czytelników wahała się w granicach od 778 w Bartoszycach do 327 w Węgorzewie. Wszystkie biblioteki objęły swym zasięgiem średnio 72% ogółu pracowników pedagogicznych w województwie. Z ogólnej liczby czytelników, 76% to nauczyciele szkół podstawowych, z tego 49% stanowią nauczyciele szkół podstawowych wiejskich. Nauczyciele szkół średnich ogólnokształcących stanowią 4%, szkół zawodowych — 8% oraz 12% czytelnicy inni — pedagogiczni i niepedagogiczni.

Z ogólnej liczby wypożyczonych w 1972 roku 88 233 woluminów, średnio na każdego czytelnika przypada 9 wypożyczeń. Ten tak zwany wskaźnik aktywności czytelnika jest różny w poszczególnych bibliotekach powiatowych, a zawiera się on w granicach od 6 do 17 książek rocznie na każdego czytelnika. Od kilku lat najwyższy jest w Kętrzynie — 17, Bartoszycach — 14, Szczytnie — 13. Zważywszy charakter zbiorów bibliotek pedagogicznych o strukturze 86% literatury niebeletrystycznej, której w zasadzie „nie czyta się”, a studiuje, wskaźniki te nie budzą zastrzeżeń. Są one zresztą odmiennie w różnych grupach czytelników, a na pierwsze miejsce aktywności wysuwają się zdecydowanie nauczyciele podwyższający swoje kwalifikacje drogą studiów zaocznych.

Wzrastają wyniki pracy pedagogicznych bibliotek powiatowych województwa olsztyńskiego. Systematycznie powiększa się liczba czytelników i liczba wypożyczeń. Przewodzą pod tym względem Pedagogiczne Biblioteki Powiatowe w Kętrzynie, w Szczytnie i najmłodsza w Bartoszycach. Biblioteki osiągające słabsze wyniki w pracy to biblioteki borykające się z trudnościami lokalowymi, finansowymi i personalnymi.

6. FORMY DZIAŁALNOŚCI PEDAGOGICZNYCH BIBLIOTEK POWIATOWYCH

O ile dawniej biblioteki pedagogiczne główny nacisk kładły na gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów, a więc na tradycyjną pracę bibliotekarza, to przepisy nowego statutu nakładają na biblioteki pedagogiczne obowiązek prowadzenia działalności usługowej i dydaktycznej w zakresie kształcenia i doskonalenia pracowników pedagogicznych oraz rozwijania życia umysłowego i kulturalnego nauczycieli za pomocą róż-

Tabela 16
Czytelnicy i wypożyczenia w powiatowych bibliotekach pedagogicznych w latach 1967—1972

Powiat	Czytelnicy					Wypożyczenia				
	1967	1968	1969	1970	1972	1967	1968	1969	1970	1972
Bartoszyce	94	76	475	550	778	213	548	3 518	6 661	10 967
Biskupiec	119	186	340	377	469	521	987	2 837	2 496	2 873
Braniewo	97	113	226	420	386	269	667	1 311	3 289	2 788
Działdowo	103	122	259	352	369	515	774	1 067	2 656	3 050
Gizycko	113	211	364	496	506	451	1 408	2 605	4 506	5 028
Górowo Iaweckie	118	90	—	—	—	657	764	—	—	—
Iława	96	222	409	204	570	567	1 392	3 473	2 565	4 267
Kętrzyn	146	330	604	618	774	1 067	3 478	10 036	9 919	13 135
Lidzbark Warmiński	82	276	390	380	380	620	3 703	4 362	3 237	4 426
Morąg	108	231	259	438	368	213	1 764	1 620	3 960	2 621
Mrągowo	126	244	487	599	672	211	1 153	5 063	3 784	4 856
Nidzica	63	101	187	386	517	515	671	3 376	5 552	6 320
Nowe Miasto	50	237	312	385	429	280	1 080	3 376	4 492	4 060
Ostróda	113	183	383	301	700	126	1 144	5 031	2 934	4 030
Paśćkę	110	185	244	281	334	372	1 395	1 995	2 117	2 568
Pisz	121	173	255	368	426	181	1 036	1 367	2 673	3 825
Szczytno	120	370	702	750	709	294	4 213	9 149	7 733	9 422
Węgorzewo	74	99	234	309	327	431	716	2 117	2 808	3 099
Razem	1 853	4 607	6 100	7 184	8 714	7 503	46 955	60 293	71 422	88 233

Źródło: PBW, Składnica Akt, t. 9. Odpisy sprawozdań rocznych dla GUS z powiatowych bibliotek pedagogicznych za lata 1967, 1968, 1969, 1970, 1972.

nych form i środków działania, które bibliotekarz może dobierać, rozszerzać i uzupełniać stosownie do potrzeb.

W jakim stopniu czytelnictwo jest inspirowane przez formy działalności kulturalno-oświatowej, jest to problem wymagający szczegółowego badania. Na podstawie analizy pracy kilku bibliotek trudno jest sformułować konkretne uwagi. Niemniej można przyjąć, że jeśli istotą form działalności kulturalno-oświatowej biblioteki jest dążenie do wzmocnienia zainteresowania książką, a także upowszechnienie jej treści, to nasuwa się wniosek, iż popularność form implikuje w większości przypadków rozwój czytelnictwa i że istnieje związek między ową popularnością a czytelnictwem określonych książek. Łączenie czytelnictwa z uczestnictwem w różnych formach działalności kulturalno-oświatowej jest wyrazem faktycznej więzi z biblioteką, aprobaty książki jako źródła wiedzy i rozrywki. Słuszność tego potwierdza działalność Pedagogicznych Bibliotek Powiatowych w Bartoszycach, Kętrzynie, Morągu, Szczytnie, ostatnio także w Ostródzie. Na uwagę zasługują wyjazdy kierowników tych bibliotek na wszystkie konferencje nauczycielskie w powiecie, informowanie uczestników tych konferencji o nowych książkach w bibliotece, recenzowanie niektórych, omawianie ciekawych artykułów z czasopism, wypożyczanie przywiezionych ze sobą książek i przyjmowanie zamówień na książki do wysyłki pocztą. Na konferencjach dokonywane są analizy czytelnictwa nauczycieli⁶⁰.

Oprócz tradycyjnych form pracy, organizowano we wspomnianych bibliotekach szereg imprez dla nauczycieli, jak na przykład: dyskusje nad książką, dyskusje nad twórczością pisarza czy problemem pedagogicznym, spotkania z pedagogami i pisarzami, spotkania z ciekawymi ludźmi, spotkania z nauczycielami rozpoczynającymi pracę, spotkania z rencistami oraz wykorzystanie ich w pracy bibliotecznej, konkursy czytelnice, wieczory poezji, małe formy teatralne, wystawy prac plastycznych i technicznych dzieci z różnych szkół miejskich i wiejskich. Nie sposób wymienić wszystkich form i różnorodnej tematyki samorządnych zebrań, w których uczestniczą głównie nauczyciele.

Efektem różnorodnych form pracy w wyżej wymienionych bibliotekach są lepsze wyniki czytelnictwa, a tym samym lepsza znajomość literatury pedagogicznej i problemów oświatowych.

Wielopłaszczyznowa praca bibliotekarza biblioteki pedagogicznej wymaga, poza kwalifikacjami pedagogicznymi i bibliotekarskimi, wielu warłów osobistych, ponadto znajomości aktualnych zagadnień szkolnictwa i problemów poszczególnych grup nauczycieli oraz orientacji w bieżącej produkcji wydawniczej. Niestety, rola biblioteki pedagogicznej nie jest jeszcze wszędzie należycie doceniana. Zdarza się, że bibliotekarz musi wykazywać dużo uporu, aby przekonać środowisko, czym winna być biblioteka dla pracownika resortu oświaty.

⁶⁰ Ibidem, s. 39.

ZAKOŃCZENIE

Sieć bibliotek pedagogicznych w województwie olsztyńskim można uważać za wystarczającą. Po zorganizowaniu punktów bibliotecznych we wsiach najdalej odległych od bibliotek powiatowych, może ona zaspokajać w pełni potrzeby czytelnicze ogółu nauczycielstwa w województwie w zakresie literatury fachowej. Poszczególne ogniwa tej sieci mają już uregulowaną sytuację prawną, dysponują dostateczną ilością instrukcji i wytycznych do pracy. Nie zachodzi potrzeba dokonania zmian w samej sieci, czy też w obowiązujących przepisach. Przepisy nowego statutu nakładają na biblioteki pedagogiczne nowe odpowiedzialne zadania, co skłania do szerszych refleksji na temat ich pozycji i roli w naszym systemie oświatowym.

Idea ustawicznego kształcenia, ostatnio mocno się upowszechniająca, dotyczy przede wszystkim zawodu nauczycielskiego. Wzrost liczby nauczycieli studiujących wymaga zatem bardziej intensywnego, aniżeli dotychczas, gromadzenia przez Pedagogiczną Bibliotekę Wojewódzką i powiatowe biblioteki pedagogiczne literatury związanej z programem uczelni wyższych.

Biblioteki pedagogiczne województwa olsztyńskiego w latach 1960—1972 zwiększyły trzykrotnie swoje księgozbiory, od 91 700 tomów w 1960 roku do 282 656 tomów w 1972. Publikacje na temat oświaty i wychowania stanowią 38%, w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej tylko 30%, gdy tymczasem przeciętna krajowa już w 1970 roku wynosiła 40%⁶¹. 79% ogólnych zbiorów (224 188 tomów) obejmują biblioteki powiatowe, a więc lepiej niż przeciętnie w kraju (72%)⁶².

Pod względem wielkości księgozbioru województwo olsztyńskie znajduje się na szóstym miejscu. Wyprzedzają je województwa: rzeszowskie (465 400 tomów), wrocławskie (316 500), warszawskie (312 300), bydgoskie (295 000), opolskie (274 900)⁶².

Poszczególne biblioteki wojewódzkie przeciętnie liczą po 78 tysięcy tomów⁶³, Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie — 59 600 tomów. Najbogatsze zbiory posiadają biblioteki w Krakowie (145 061) i w Rzeszowie (147 807). Pod względem wielkości księgozbiorów bibliotek wojewódzkich Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Olsztynie znajduje się na jednym z ostatnich miejsc przed Białymstokiem i Bydgoszczą.

Najistotniejsze jest jednak to, ile tomów w skali województwa przypada na 1 nauczyciela. Otóż pod tym względem województwo olsztyńskie zajmuje jedno z lepszych miejsc. Po 8 książek na 1 nauczyciela wypada w Pedagogicznych Bibliotekach Wojewódzkich w Rzeszowie i Opolu, po 7 w Pedagogicznych Bibliotekach Wojewódzkich w Krakowie, Zielonej Górze i Szczecinie, po 6 w Pedagogicznych Bibliotekach Wojewódzkich w Olsztynie, Gdańsku i Łodzi. Najmniej, bo tylko po 2 książki, wypada

⁶¹ *Rocznik Statystyczny Kultury*, Warszawa 1971, s. 95; wyliczenia własne.

⁶² *Ibidem*, s. 95.

⁶³ PBW, Składnica Akt, Materiały dotyczące pedagogicznych bibliotek wojewódzkich, dane statystyczne za 1970 r. dotyczące pedagogicznych bibliotek wojewódzkich oraz wyliczenia własne.

w Pedagogicznych Bibliotekach Wojewódzkich w Warszawie i w Kato-
wicach⁶⁴.

O działalności bibliotek pedagogicznych decydują, obok księgozbiorów, przede wszystkim ich pracownicy. Jeśli przez długie lata obsada bibliotek pedagogicznych była wynikiem przypadku lub — jeszcze gorzej — wynikiem selekcji ujemnej, to w ostatnim okresie biblioteki pedagogiczne województwa olsztyńskiego doczekały się zdecydowanie lepszej kadry bibliotekarskiej. Liczba jej wynosiła w końcu 1972 roku 47 pracowników pedagogicznych pełnozatrudnionych i 6 pracujących w niepełnym wymiarze godzin. Ponadto biblioteki zatrudniają 7 pracowników administracyjnych i obsługowych. W ciągu ostatnich siedmiu lat, od 1965 do 1972 roku, liczba pracowników wzrosła niemal dwukrotnie, uważać to należy za duży postęp w dziedzinie etatyżacji.

Pod względem kwalifikacji kadry województwo olsztyńskie nie wygląda korzystnie. Wyższe studia naukowo-pedagogiczne ukończyło 19% bibliotekarzy, w Pedagogicznej Bibliotece Wojewódzkiej — 50% i w pedagogicznych bibliotekach powiatowych — 11%, gdy tymczasem w podsumowaniu dorobku bibliotek pedagogicznych z okazji 25-lecia Polski Ludowej E. Białkowska podaje, że wyższe studia w skali krajowej ma 64% bibliotekarzy bibliotek wojewódzkich i około 15% pedagogicznych bibliotek powiatowych⁶⁵. Studium nauczycielskie lub wykształcenie niepełne wyższe ma 43% bibliotekarzy województwa olsztyńskiego, średnimi kwalifikacjami legitymuje się jeszcze 38% bibliotekarzy, 26% w bibliotekach powiatowych i 7,5% w Bibliotece Wojewódzkiej. Jeśli chodzi o zatrudnionych bibliotekarzy ze średnim wykształceniem trzeba przyznać, iż województwo olsztyńskie ma daleko niższy procent od średniej krajowej, średnia dla bibliotek wojewódzkich w kraju wynosi 26%, a dla bibliotek powiatowych 55%⁶⁶. W województwie olsztyńskim natomiast wyższy jest procent bibliotekarzy po studium nauczycielskim.

Nienajlepiej przedstawiają się kwalifikacje bibliotekarskie pracowników bibliotek pedagogicznych województwa olsztyńskiego. Pełne lub niepełne kwalifikacje posiadało pod koniec 1972 roku ogółem 53% bibliotekarzy, 63% w Bibliotece Wojewódzkiej i 50% w powiatowych. Według danych E. Białkowskiej, na koniec 1967 roku w skali kraju pełne lub niepełne kwalifikacje bibliotekarskie posiadało 80% bibliotekarzy wojewódzkich i 60% bibliotekarzy powiatowych. Ten niski procent kwalifikowanych bibliotekarzy w województwie olsztyńskim wiązał się z brakiem stabilizacji zawodu bibliotekarskiego, co było zjawiskiem ogólnokrajowym, jak również z ogromną płynnością kadry (niestety, brakuje najnowszych materiałów porównawczych z innych województw) oraz samą specyfiką lokalną, do której przede wszystkim zaliczyć należy brak miejscowego ośrodka kształcenia bibliotekarzy, ponieważ punkt konsultacyjny bibliotekarskiego kursu korespondencyjnego założono dopiero przed kilku laty.

⁶⁴ Ibidem.

⁶⁵ E. Białkowska, op. cit., s. 32.

⁶⁶ Ibidem.

Z uwagi na to wyniki, jakie osiągnęły biblioteki pedagogiczne województwa olsztyńskiego w upowszechnianiu czytelnictwa w ciągu 26 lat swego istnienia, zasługują na szczególnie podkreślenie. W ostatnim dwunastoleciu, od 1960 roku do 1972, liczba czytelników w bibliotekach pedagogicznych wzrosła prawie dwukrotnie, w 1972 roku — 11 743 osoby, z czego 8714 czytelników (74,2⁰%) korzystało z powiatowych bibliotek pedagogicznych, a 3029 (25,8⁰%) z Biblioteki Wojewódzkiej. W tym samym czasie wypożyczenia wzrosły trzykrotnie, co wyraziło się liczbą 135 453 wypożyczonych tomów.

Biblioteki pedagogiczne skupiają swoją uwagę głównie na nauczycielach, którzy w 1972 roku stanowili 64⁰% ogółu ich czytelników (w skali kraju w 1968 roku 73,5⁰%)⁶⁷. W 1970 roku biblioteki powiatowe i Biblioteka Wojewódzka razem obejmowały 75,7⁰% nauczycieli szkół podstawowych (w 1972 roku — 81,2⁰%), 51,5⁰% nauczycieli liceów ogólnokształcących (w 1972 roku — 73⁰%) i 37⁰% ogółu nauczycieli szkół zawodowych (w 1972 roku — 50⁰%). Według danych E. Białkowskiej, biblioteki pedagogiczne w kraju średnio obejmowały 57,6⁰% ogółu nauczycieli szkół podstawowych, 43⁰% nauczycieli liceów ogólnokształcących i 25,8⁰% ogółu nauczycieli szkół zawodowych. Jak widać, w 1970 roku procent nauczycieli korzystających z bibliotek pedagogicznych wszystkich typów szkół w województwie olsztyńskim był dużo wyższy od średniego w kraju, a w 1972 roku jeszcze wzrósł. Także pod względem zasięgu biblioteki pedagogiczne województwa olsztyńskiego w 1970 roku należały do czołówki, po województwach opolskim i rzeszowskim. Obejmowały 87,8⁰% ogółu nauczycieli wszystkich typów szkół.

Wysoki jest także wskaźnik aktywności czytelniczej w bibliotekach pedagogicznych województwa olsztyńskiego. W 1960 roku wyraził się przeciętną 10,5, w 1965 roku — 12, w 1970 roku — 13,5 i w roku 1972 — 12,5 tomu na jednego czytelnika w ciągu roku. Jest on wyższy od przeciętnego krajowego (10,1) o 2,4 tomu, a od wskaźnika uzyskanego w 1972 roku przez zbliżone charakterem biblioteki fachowe prawie o 5 tomów⁶⁸.

Na podkreślenie zasługuje działalność czytelni bibliotek pedagogicznych. W 1970 roku było ich 9, w 1972 roku — 11, tzn. poza Biblioteką Wojewódzką posiada je 59⁰% bibliotek powiatowych (w 1968 roku w kraju posiadało czytelnie 31⁰% bibliotek powiatowych). Czytelnie rozporządzają obecnie 179 miejscami i na koniec roku zanotowały 13 569 odwiedzin.

Mimo dużych osiągnięć, w okresie 26 lat biblioteki pedagogiczne nie objęły czytelnictwem swoich książek wszystkich nauczycieli województwa olsztyńskiego. Zachodzi potrzeba intensywniejszego rozwijania służby informacyjno-bibliograficznej, szczególnie w bibliotekach powiatowych, korespondencyjnego wypożyczania książek tym nauczycielom, którzy mają utrudniony dostęp do biblioteki pedagogicznej oraz tworzenia punktów bibliotecznych w tych miejscowościach.

Ogniwo powiatowe bibliotek pedagogicznych wymaga dalszego wzmocnienia kadrowego oraz poprawienia warunków lokalowych przez posze-

⁶⁷ Ibidem, s. 33.

⁶⁸ *Rocznik Statystyczny*, Warszawa 1973, s. 506.

zenie lub zamianę dotychczasowych na nowe, dostatecznie duże i odpowiednie na bibliotekę. Przedmiotem szczególnej troski w okresie bieżącym powinno być ożywienie działalności kulturalno-oświatowej w środowisku przez organizowanie różnorodnych form wizualnych (wystawa, gazetka, plakat, fotogazetka), słownych (spotkania autorskie, odczyty, wieczory dyskusyjne, wieczory poezji itp.), dźwiękowych (nagrania, audycje), audiowizualnych (filmy, przezrocza), wycieczki oraz przez łączenie różnego rodzaju form. Ponadto należałoby ożywić działalność działów nauczycielskich w bibliotekach szkolnych.

Nakreślony obraz rozwoju bibliotek pedagogicznych w województwie olsztyńskim pozwala zorientować się ogólnie, czym są te biblioteki i jak pracowały w pierwszym ćwierćwieczu istnienia województwa olsztyńskiego i władzy ludowej w Polsce. Zebrane i zestawione dane liczbowe dotyczące księgozbiorów, czytelników, wypożyczeń i innych zagadnień wskazują, że rozwój tych placówek trwał cały okres, a w ostatnich latach wykazywał dużą dynamikę. O rozwoju zdecydowało wiele czynników, między innymi polepszenie warunków lokalowych, zwiększenie etatów, uregulowanie sytuacji finansowej kadry bibliotekarskiej.

Sieć bibliotek pedagogicznych w województwie olsztyńskim w zasadzie spełnia swoje główne funkcje. Wiele problemów poruszonych w niniejszej pracy wymagałoby szerszego opracowania i przeanalizowania.

PÄDAGOGISCHE BIBLIOTHEKEN IN DER WOJEWODSCHAFT OLSZTYN

Zusammenfassung

Am 1. Januar 1946 wurde die Pädagogische Zentralbibliothek des Kuratoriums (Schulbehörde) des Masurischen Schulbezirks als erste in der neu geschaffenen Wojewodschaft Olsztyn (Allenstein) eröffnet. Das war der Anfang der Bildung eines ganzen Netzes von pädagogischen Bibliotheken. Organisator und erster Leiter der Bibliothek in Olsztyn wurde Mgr. Otton Lipkowski. Die Notwendigkeit der Errichtung einer derartigen Bibliothek ergab sich aus der Entwicklung des Schulnetzes in den befreiten Gebieten. Es gab keine Lehrer mit Berufsausbildung, und zur Arbeit in den Schulen wurden bereitwillige und patriotisch begeisterte Kräfte herangezogen. In dieser Situation waren die Schulbehörden gezwungen, verschiedenartige Berufs- und Fortbildungslehrgänge für die Neulehrer zu veranstalten. Dazu wurde entsprechendes fachwissenschaftliches Schrifttum benötigt. Die Schaffung der pädagogischen Büchereien war ein Gebot der Stunde, aber sie war mit Schwierigkeiten verbunden. Z. B. verfügte die Bibliothek in Olsztyn zunächst über keine eigenen Haushaltsmittel; ihre Ausgaben wurden durch das Kuratorium des Schulbezirks gedeckt. In den ersten Jahren ihres Bestehens vermehrte sie ihre Bestände auf mannigfaltige Weise: es waren darunter Schenkungen und Ankäufe von den aus dem Osten repatriierten Lehrern, Zuteilungen, unter denen sich auch polnische Schulbücher befanden, die von dem Verband Polnischer Patrioten in Moskau herausgegeben worden waren. Darüber hinaus hat die Bibliotheksleitung über 3000 Bände deutscher Bücher sichergestellt. In den darauffolgenden Jahren begannen aber bereits die systematischen Ankäufe der laufenden und wachsenden Bücherproduktion mit eigenen Haushaltsmitteln.

Im Jahre 1951 gab das Ministerium für Volksbildung eine Satzung für Pädagogische Wojewodschaftsbibliotheken heraus, die ihre Rolle sowie ihre Aufgaben festsetzte und die neue einheitliche Bezeichnung „Pädagogische Wojewodschaftsbibliothek“ einführte. In den Jahren 1951—1955 dehnte die Pädagogische Bibliothek ihre Tätigkeit auf das Gebiet der ganzen Wojewodschaft aus, indem sie achtzehn pädagogische Kreisbibliotheken errichtete. Die neuen Kreisbibliotheken hatten zunächst mit Raum-, Personal- und finanziellen Schwierigkeiten zu kämpfen. Die gemeinsamen Bemühungen der Wojewodschaftsbibliothek und der Kreisbibliotheken brachten im Endergebnis eine bedeutende Vermehrung der für die Lehrer und für alle Mitarbeiter des Schulwesens bestimmten Bücherbestände mit sich.

Mit den wachsenden Aufgaben und Dienstleistungen wurde zugleich auch das Bibliothekspersonal sowohl zahlenmäßig vermehrt als auch qualitativ auf ein höheres Niveau gebracht. Vor kurzem erhielten die Pädagogischen Bibliotheken im Zusammenhang mit der Schulreform neue Satzungen, in denen neue verantwortungsvolle Aufgaben gestellt werden.